

Press og kontroll

En studie av økonomisk, ideologisk eller religiøst press med utspring i opprinnelsesland, rettet mot personer med innvandrerbakgrunn i Norge

Proba-rapport nr. 3, Prosjekt nr. 19046

ISSN: 1891-8093

JP, RB, TB, TT, 27. mars 2020

--

Offentlig

--

Press og kontroll

En studie av økonomisk, ideologisk eller religiøst press med utspring i opprinnelsesland, rettet mot personer med innvandrerbakgrunn i Norge

Utarbeidet for Kunnskapsdepartementet

Forord

På oppdrag for Kunnskapsdepartementet har Proba samfunnsanalyse gjennomført denne undersøkelsen av forekomst av press og kontroll med utspring i opprinnelsesland, rettet mot personer med innvandrerbakgrunn i Norge.

Jens Plahte, Rune Busch og Tonje Bentzen har utarbeidet rapporten. Emma Jörum, som har forskningserfaring på prosjektets tematikk fra Sverige, har vært faglig rådgiver i prosjektets innledende fase, men har ikke deltatt i utarbeidelsen av selve rapporten. Trude Thorbjørnsrud har vært kvalitetssikrer. Vi vil takke alle som har delt erfaringene sine med oss.

Oslo 27. mars 2020

Innhold:

SAMMENDRAG OG KONKLUSJONER	1
1 INNLEDNING OG PROBLEMSTILLINGER	5
1.1 Innledning.....	5
1.2 Bakgrunn.....	5
1.3 Problemstillinger.....	6
1.4 Noen viktige avgrensninger	8
1.5 Sentrale begreper.....	8
1.5.1 Uttrykket «forfølgelse» i utlendingsloven.....	9
1.5.2 Press, kontroll og diskreditering	9
1.5.3 Økonomiske, politiske og religiøse formål	10
1.5.4 Aktører, formål og interesser.....	10
1.5.5 Pressmidler.....	10
1.5.6 Arenaer og medier	11
2 METODE OG PROSJEKTGJENNOMFØRING.....	12
2.1 Metoder.....	12
2.1.1 Gjennomgang av forskningslitteratur.....	12
2.1.2 Gjennomgang av åpne kilder	12
2.1.3 Kartleggingsintervjuer	12
2.2 Utvelgelse av diasporagrupper for nærmere undersøkelse.....	13
2.3 Intervjuer med ofre for press og kontroll	14
2.4 Databearbeiding og analyse	15
2.5 Etske avveininger	15
3 TRANSNASJONALISME, MIGRASJON OG DIASPORAFORSKNING	17
3.1 Internasjonale forhold	17
3.2 Eksempler fra Norge.....	20
3.3 Kunnskapsstatus og -behov	20
4 PRESS OG KONTROLL MOT DIASPORAGRUPPER I NORGE	21
4.1 Hva forteller åpne kilder om press og kontroll?	21
4.2 Fem utsatte diasporagrupper i Norge	23
4.3 Eritreisk diaspora: To-prosentskatt og kontroll.....	24
4.3.1 To-prosentskatt til eritreiske myndigheter.....	25
4.3.2 Religiøst press	26
4.3.3 Konsekvenser	26
4.3.4 Svekket tillit til norske myndigheter	28
4.3.5 Krav om innordning.....	28
4.4 Uigurisk diaspora: Systematisk press og kontroll.....	30
4.4.1 Personkontroll.....	30
4.4.2 Kommunikasjonskontroll	31
4.4.3 Fra kartlegging og kontroll til press via bruk av familiemedlemmer...	32
4.4.4 Nye metoder for press og kontroll	34
4.4.5 Konsekvenser av press og kontroll	35
4.4.6 Motstand og innordning	38
4.5 Etiopisk diaspora: Endring til det bedre.....	39
4.5.1 Kontroll: Digital overvåking og forstyrrelser	39
4.5.2 Falske asylsøkere.....	40
4.5.3 Fotografering	41
4.5.4 Utøvelse av press mot opposisjonelle og deres familier	41
4.5.5 Konsekvenser av press og kontroll	42
4.5.6 Nye tider	43

4.6 Tyrkisk diaspora: Økende press og kontroll	44
4.6.1 Kurdere og Gülen-bevegelsen oppleves som utsatt	44
4.6.2 Kontrollvirksomhet	44
4.6.3 Tyrkisk misjonsvirksomhet i Norge	46
4.6.4 Diskreditering	46
4.6.5 Press	46
4.6.6 Konsekvenser	47
4.7 Tsjetsjensk diaspora: Frykt og innordning.....	48
4.7.1 Kartlegging og kontroll	48
4.7.2 Press i form av frykt for voldshandlinger	49
4.7.3 Diskreditering	49
4.7.4 Mulighet til å leve et fritt liv	50
4.8 Forholdet til norske myndigheter.....	50
LITTERATUR.....	52

Sammendrag og konklusjoner

Resymé

I denne rapporten viser vi at noen innvandrergupper i Norge utsettes for press og kontroll; høyst sannsynlig fra myndigheter i opprinnelseslandene. For de som utsettes for det, kan det ha store personlige konsekvenser, både for dem selv, og i mange tilfeller, for familiene deres i opprinnelseslandet.

Pressmidlene som benyttes varierer mellom de ulike innvandrerguppene, men vanlige midler kan være ekskludering fra religiøse, kulturelle og sosiale sammenhenger, nekning av konsulære tjenester ved opprinnelseslandets utenriksstasjoner, trusler, diskreditering, og sanksjoner rettet mot familiemedlemmer i opprinnelseslandet som inkluderer blant annet arrestasjoner og tap av ulike rettigheter. Vårt inntrykk er at de som utsettes for press og kontroll, opplever det som svært belastende. Våre informanter har også fortalt om frykttkultur i enkelte diasporamiljøer.

Denne undersøkelsen er den første som er utført i Norge på dette temaet, og er utforskende i sin tilnærming. Av kapasitetshensyn kunne vi for eksempel ikke la studien omfatte iransk diaspora. Denne rapporten foregir ikke å gi et komplett bilde av press og kontroll mot innvandrere i Norge. Det kreves mer kunnskap om omfang, om konsekvensene for de affiserte diasporamiljøene, og om mulige tiltak for å forebygge og beskytte mot press og kontroll.

Bakgrunn

Det finnes mange eksempler på at eksilmiljøer og flyktninger har etablert seg i andre land og organisert seg for å utøve politisk påvirkning på opprinnelseslandet. Andre innvandrergupper, slik som arbeidsinnvandrere og ektefeller i tverrnasjonale ekteskap, kan beholde nære relasjoner til opprinnelseslandet og ha ulike interesser knyttet til forretningsvirksomhet, økonomisk aktivitet, religiøse trossamfunn eller solidaritets- og fredsarbeid. Myndighetene i opprinnelsesland kan ha interesse av å påvirke alle disse gruppene.

Myndighetenes interesser kan være mangfoldige. Både når diasporagrupper fremstår som opposisjonelle og når de er (potensielle) støttespillere, kan det kan være aktuelt å utøve press eller kontroll overfor dem. Press og kontroll kan være til hinder for retten til å leve et fritt liv, og kan for øvrig redusere enkeltmenneskers livsutfoldelse.

Den norske regjeringens integreringsstrategi har som hovedmål at innvandrere i større grad skal delta i arbeids- og samfunnsliv, og at de skal være en del av store og små fellesskap i samfunnet vårt. Det påpekes her at det er mangel på kunnskap om hvorvidt flyktninger og andre innvandrergupper i Norge opplever at det utøves ulike former for politisk og økonomisk press fra myndigheter i opprinnelseslandet, eller via organisasjoner som representerer disse. Målet med vårt prosjekt har vært å fylle noe av dette kunnskapshullet, og å peke på behov for videre forskning og utredning.

Problemstilling

Vi har undersøkt hvorvidt det foregår press og kontroll relatert til økonomiske, politiske og religiøse forhold, med utspring i myndighetene i opprinnelsesland, rettet mot personer med innvandrerbakgrunn i Norge. Videre har vi undersøkt hvordan press og kontroll hemmer mennesker i denne befolkningsgruppa i å leve et fritt liv i Norge. Til sist har vi undersøkt hva som finnes av relevant forskningslitteratur i Skandinavia og Europa, i hvilken grad det finnes relevante forskningsmiljø i Norge, og vi har vurdert kunnskapsbehovet innenfor undersøkelsens tematikk.

Konklusjoner og tilrådinger

Etter en innledende kartlegging, der vi innhentet informasjon fra ulike åpne kilder, relevante offentlige etater, interesseorganisasjoner, forskere og enkeltpersoner, besluttet vi at studien skulle omfatte eritreiske, etiopiske, tsjetsjenske, tyrkiske og uigurske innvandrergupper. Vi har sett på økonomisk, politisk og religiøst relatert press og kontroll i våre intervjuer med representanter for disse gruppene.

Eritreiske innvandrere i Norge opplever å bli utsatt for utstrakt press for å få dem til å betale en inntektsskatt til den eritreiske staten som beregnes til to prosent av arbeidsinntekten i Norge. Norsk-eritreere utsettes også for press for å ikke bryte tilknytningen til den regimevennlige koptiske kirken i Eritrea.

Press og kontroll mot uigursk diaspora i Norge oppfatter vi som en forlengelse av den forfølgelse som kinesiske myndigheter retter mot den uigurske minoriteten i Xinjiang-provinsen (Øst-Turkestan).

Etiopiske innvandrere forteller om omfattende elektronisk overvåking og nettverksoperasjoner både mot web-servere hos opposisjonelle eksilorganisasjoner og personlige datamaskiner. Dette pågikk fram til regimeskiftet for noen få år siden, og situasjonen har endret seg dramatisk til det bedre siden da.

Deler av den tyrkiske diasporaen i Norge opplever en skjerping av press og kontroll etter kuppforsøket for noen år siden, og særlig personer som oppfattes som medlemmer eller støttespillere for den opposisjonelle Gülen-bevegelsen er utsatt, men også kurdere.

Likeledes forteller innvandrere fra Tsjetsjenia at de som oppfattes som opposisjonelle til det sittende regimet, blir utsatt for trusler. Drap og drapsforsøk på tsjetsjenere i andre land i Europa gjør at slike trusler oppleves som alvorlige.

Vi mener å kunne observere noen generelle trekk på tvers av diasporagruppene som vi har undersøkt. Diasporagruppene utsettes for ulike former for press og kontroll. *Press* innebærer at noen forsøker å true eller tvinge noen andre til å utføre eller avstå fra å utføre bestemte handlinger eller aktiviteter, og *kontroll* er det vi vanligvis omtaler som overvåking. Vi fant at diaspora også kan bli utsatt for *diskreditering*, som har som formål å svekke en persons omdømme og anseelse, det være seg innenfor avgrensede miljøer, overfor en tredjepart, slik som en offentlig etat, eller i offentligheten.

Vi oppfatter ikke at det er skarpe skiller mellom økonomisk, politisk og religiøst relatert press og kontroll. Eritreisk diaspora utsettes for økonomisk relatert press og kontroll knyttet til to-prosentskatten, men det er også et religiøst press om å beholde tilknytningen til en regimevennlig kardinal i den koptiske kirken. Alle de fem innvandrerguppene som vi undersøkte er utsatt for politisk relatert press og kontroll, med mer eller mindre eksplisitte krav om å avstå fra opposisjonsvirksomhet rettet mot opprinnelseslandets myndigheter. For uigurer og tyrkere har press og kontroll også en religiøs dimensjon.

Trusler som formidles gjennom ulike elektroniske medier, er det vanskelig å beskytte seg mot. Det er også vanskelig for politiet å strafferettslig forfølge slike trusler. Det samme gjelder trusler og sanksjoner som rettes mot familiemedlemmer i opprinnelseslandet. Her er sårbarheten av enda høyere grad, dels fordi familiens ve og vel er av stor personlig betydning for dem, og dels fordi både familiemedlemmene og «gjerningspersonene» er utenfor norsk politisk jurisdiksjon. Sanksjonene mot familiemedlemmene omfatter arrestasjoner, bortførelser, og utestengelse fra utdanning og yrkesliv.

Vi observerer at det å bli utsatt for press og kontroll kan medføre store personlige konsekvenser. Noen informanter, særlig i den uigurske diasporagruppen, opplever reaksjoner som vi oppfatter som psykisk uhelse. Trolig er det ingen diasporagrupper som opplever så omfattende sanksjoner mot familie i opprinnelseslandet, gitt omfanget av kinesiske myndigheters internering og andre former for forfølgelse av uigurer i Xinjiang-provinsen.

Informanter fra ulike diasporaer forteller om hvordan deres konstante opplevelse av frykt og mistenksomhet kan bidra til å utvikle hva de selv omtaler som «paranoia», eller altså «paranoide» forestillinger. Små hverdagslige hendelser blir tolket i lys av vissheten om at de er utsatt for press og kontroll. Disse informantene forteller at de «ser» konspirasjoner også der de mest sannsynlig ikke finnes, slik at de sliter med å vite hvem som er venner og hvem som de ikke kan stole på. Det at de som utsettes for press og kontroll blir ofre for en slik tankegang, fører i sin tur til at også selv svært subtile – og for utenforstående merkelige og symbolpregede – pressmidler kan være effektive i den forstand at de ytterligere forsterker frykten.

Flere beskriver imidlertid hvordan frykt og konflikter preger gruppedynamikken i noen av diasporamiljøene. Opplevelse av myndigheters tilstedeværelse og utøvelse av kontroll ved infiltratører fører til splittelser og svekket tillit innad i diasporagrupper. Enkelte trekker seg ut, og unngår deltakelse i felles aktiviteter, enten det finner sted innenfor rammene av en politisk, religiøs, kulturell eller sosial kontekst. Andre blir ekskludert som reaksjon på at de unnlater å rette seg etter de eksplisitte eller implisitte krav som utøverne av press og kontroll stiller.

Et viktig funn er at press og kontroll bidrar indirekte til å svekke informantenes tillit til norske samfunnsinstitusjoner, særlig i justissektoren. Flere informanter forteller at de ikke føler at norsk politi gjør nok for å beskytte dem, verken når det gjelder forebygging eller etterforskning og straffeforfølgelse. Her hører det også med å opplyse om at politimyndighetene opplever det de omtaler som flyktningsspionasje som svært krevende saker både å forebygge og straffeforfølge, først og fremst fordi gjerningspersoner ofte befinner seg i utlandet.

Vi har også sett at utøvelsen av press og kontroll overfor en gitt diasporagruppe kan endre seg over tid – både til det verre, slik som for tyrkisk diaspora, til det bedre, som for etiopisk diaspora, og den kan endre seg i form av formål, innretning og pressmidler, slik som for uigurene. Endringer i intensitet kan reflektere endrede politiske forhold i opprinnelseslandet, og man kan forestille seg at endringer i anvendelsen av pressmidler kan komme som følge av at tidligere strategier blir vurdert som ineffektive eller utilstrekkelige.

Forskningslitteraturen viser at press- og kontrollutøvelsen i Norge er en del av et internasjonalt mønster; for eksempel er både eritreiske myndigheters innkreving av to-prosentskatt og kinesiske myndigheters press og kontroll mot uigursk diaspora internasjonale fenomener. Press og kontroll er ikke et eget forskningsfelt, men en tematikk som behandles sporadisk innenfor studier av migrasjon, diaspora, sosiale bevegelser og transnasjonalisme. Dette reflekteres i norske forskningsmiljøer, hvor det finnes enkeltforskere som har berørt press og kontroll i noen grad gjennom sin forskningsaktivitet innenfor disse fagfeltene.

Denne rapporten bekrefter at press og kontroll mot innvandrere i Norge finner sted, men det mangler kunnskap om både omfanget av fremmede makters aktiviteter rettet mot diaspora i Norge, om omfanget og rekkevidden av de personlige konsekvensene for de som utsettes for det, og om hvilken effekt press og kontroll har på de affiserte diasporamiljøene og eksilorganisasjonene.

Det mangler også kunnskap om hva myndigheter i diasporagrupperes vertsland kan gjøre for å forebygge press og kontroll utøvd av myndigheter i opprinnelsesland, og hvordan de kan beskytte diasporagruppene som utsettes for det. Press og kontroll utført av andre lands myndigheter berører både justissektoren og utenrikssektoren (fordi det berører forholdet til fremmede makters myndigheter), og vi mener det er behov for kunnskap om andre land har erfaringer med eventuell samordnet respons.

Metodiske begrensninger

Begrenset tilgang på informanter gjorde at det er først og fremst for eritreisk, etiopisk og uigursk diaspora at vi har intervjumateriale som underbygger våre funn, men ved hjelp av supplerende stoff fra åpne kilder har vi også kunnet gi en noe mindre omfattende framstilling av press og kontroll rettet mot tsjetsjensk og tyrkisk diaspora. Funnene for de tre førstnevnte er for øvrig også underbygget av stoff fra åpne kilder.

Det er viktig å være klar over at vi har valgt ut diasporagrupper til denne undersøkelsen ut fra at vi har ansett det for å være stor sannsynlighet for at nettopp disse skulle være utsatt. Den innledende kartleggingen viste at det er i underkant av ti fremmede stater som man kan si at med en viss sannsynlighet er utøvere av press og kontroll mot innvandrere i Norge. Det er umulig å vite om det finnes andre utøvere som klarer å «fly under radaren».

1 Innledning og problemstillinger

1.1 Innledning

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet, og er et ledd i regjeringens oppfølging av integreringsstrategien for 2019-2020. Proba har gjennomført prosjektet i samarbeid med Emma Jörum, som har forskningserfaring på prosjektets tematikk fra Sverige. Arbeidet ble utført i tidsrommet september 2019 – mars 2020.

Oppdraget tar utgangspunkt i tiltak 54 i «*Integrering gjennom kunnskap. Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022*».¹ Tiltaket lyder:

Innhente kunnskap om kontroll fra myndigheter i opprinnelsesland mot flyktninger i Norge og deres familie.

Regjeringen ønsker å få kunnskap om hvorvidt det utøves ulike former for kontroll fra myndigheter i enkelte opprinnelsesland, hvordan dette eventuelt foregår samt i hvilket omfang det forekommer. Regjeringen vil derfor sørge for at det gjennomføres et forskningsprosjekt med dette som formål, og på grunnlag av denne kunnskapen vurdere eventuelle tiltak.

Oppdraget har således vært å gjennomføre en kvalitativ studie som primært skal bidra til økt forståelse av hvorvidt personer med innvandrerbakgrunn i Norge utsettes for økonomisk, ideologisk og/eller religiøst press og kontroll med utspring i opprinnelseslandet, hvordan dette arter seg for den enkelte, og på hvilken måte det hindrer den enkelte i å leve et fritt liv i Norge. Oppdraget omfatter videre en sammenfatning av aktuell forskningslitteratur på feltet i Skandinavia og Europa.

1.2 Bakgrunn

Det finnes mange eksempler på at eksilmiljøer og flyktninger har etablert seg i andre land og organisert seg for å utøve politisk påvirkning på opprinnelseslandet. Andre innvandrergupper, slik som arbeidsinnvandrere og ektefeller i tverrnasjonale ekteskap, kan beholde nære relasjoner til opprinnelseslandet og ha ulike interesser knyttet til forretningsvirksomhet, økonomisk aktivitet, religiøse trossamfunn eller solidaritets- og fredsarbeid. Myndighetene i opprinnelsesland kan ha interesse av å påvirke alle disse gruppene.

Myndighetenes interesser kan være mangfoldige. Både når diasporagrupper fremstår som opposisjonelle, og når de er (potensielle) støttespillere, kan det kan være aktuelt å utøve press eller kontroll overfor dem. Press og kontroll kan være til hinder for retten til å leve et fritt liv, og kan for øvrig redusere enkeltmenneskers livsutfoldelse.

Den norske regjeringens integreringsstrategi har som hovedmål:

at innvandrere i større grad skal delta i arbeids- og samfunnsliv. De som skal leve og bo i Norge, må være en del av store og små fellesskap i samfunnet vårt.²

¹ Kunnskapsdepartementet. (2018). *Integrering gjennom kunnskap. Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022*. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/710bc325b9fb4b85b29d0c01b6b6d8f1/regjeringens-integreringsstrategi-20192022.pdf>.

² Kunnskapsdepartementet 2018. *Integrering gjennom kunnskap*.

Hovedmålet skal nås gjennom virkemidler som fordeler seg på fire tema: 1) Utdanning og kvalifisering, 2) arbeid, 3) hverdagsintegrering, og 4) retten til å leve et fritt liv. I forbindelse med det siste målet heter det at:

Regjeringen vil også styrke oppslutningen om de grunnleggende verdiene og normene som det norske samfunnet er bygget på. Alle som lever i Norge skal kunne leve et fritt liv og forfølge sine egne drømmer uten tvang eller negativ sosial kontroll.

Et sentralt premiss er altså at press og kontroll kan true “retten til å leve et fritt liv”, som anses for å være en sentral verdi for det norske samfunnet.

Integreringsstrategien bygger på Brochmann-2-rapporten,³ men sosial kontroll og press er ikke gitt noen omfattende omtale i denne. Strategien består av til sammen 57 tiltak, og tiltak nr. 54 har, som beskrevet over, vært utgangspunktet for denne utredningen. Det påpekes at det er

mangel på kunnskap om tilfeller hvor flyktninger i Norge opplever at det utøves ulike former for politisk og økonomisk press fra myndigheter i opprinnelseslandet, eller via organisasjoner som representerer disse.

Målet med vårt prosjekt har vært å fylle noe av dette kunnskapshullet, og å peke på behov for videre forskning.

1.3 Problemstillinger

Dette prosjektets formål er å få kunnskap om hvorvidt det foregår press og kontroll relatert til økonomiske, politiske og religiøse forhold, med utspring i myndighetene i opprinnelsesland, rettet mot personer med innvandrerbakgrunn i Norge. En sentral problemstilling har videre vært å få kunnskap om hvordan og i hvilken grad opplevd press og kontroll bidrar til å innskrenke innvandreres muligheter til å leve et fritt liv i Norge. Prosjektet var utlyst med følgende oppdrag:

«Del 1 av oppdraget skal belyse:

- Hvorvidt foregår økonomisk, ideologisk eller religiøst press med utspring i opprinnelsesland, rettet mot personer med innvandrerbakgrunn i Norge?
- På hvilken måte hemmer disse former for press og kontroll personer med innvandrerbakgrunn i å leve et fritt liv i Norge?

Del 2 av oppdraget skal belyse:

Hva finnes av relevant forskningslitteratur i Skandinavia og Europa? Seleksjonen av forskningslitteratur skal ta utgangspunkt i oppdragets to overordnede problemstillinger, og danne grunnlag for en sammenligning av relevante studier innenfor området, samt relevante forskningsmiljø og peke hen mot nye mulige studier på området.»

I de følgende avsnittene gjør vi rede for vår tolkning og forståelse av disse problemstillingene. I det følgende vil vi referere til de to første strekpunktene som problemstilling 1) og 2) henholdsvis. Videre vil spørsmålet om forskningslitteratur bli referert til som problemstilling 3). Vi har valgt å ikke strukturere rapporten etter de to delene som nevnes ovenfor.

Ad problemstilling 1: For å svare på denne problemstillingen om hvorvidt press og kontroll forekommer, har vi dybdeintervjuet informanter blant noen utvalgte diasporagrupper

³ NOU 2017:2. *Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Utarbeidet for Justis- og beredskapsdepartementet. Hentet 10. mai 2019 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/c072f7f37da747539d2a0b0fef22957f1/no/pdfs/nou201720170002000dddpdfs.pdf>.

for å undersøke deres personlige erfaringer. Vi har også brukt ulike åpne kilder for å få et bredt bilde av press og kontroll mot diasporagrupper i Norge. Vi brukte også dette materialet til å avklare hvilke diasporagrupper som var mest utsatt, og som vi dermed ville undersøke nærmere.

På et begrepsmessig plan har vi lagt til grunn at press og kontroll er begrunnet eller foranlediget av bestemte *interesser*, det har et bestemt *formål*, og det benyttes bestemte *midler* for å oppnå formålet. Videre utøves press og kontroll av bestemte *aktører*, og det rettes mot bestemte *personer*, eventuelt mot grupper eller organisasjoner. Press og kontroll kan skje *skjult* eller *åpent*, og det kan skje på ulike *arenaer*. Press og kontroll utøves også med bestemte *formål*, og det er *økonomisk*, *politisk* og *religiøst* relatert press og kontroll som er tema for denne undersøkelsen. Vi har valgt å bruke uttrykket «politisk» i stedet for «ideologisk», som ble brukt i konkurransegrunnlaget, da det bedre fanger opp det vi oppfatter for å være intensjonen med studien.

Ad problemstilling 2): Vi har undersøkt om, og på hvilke måter, eventuelt press og kontroll innvirker på innvandreres muligheter til å leve et fritt liv i Norge. Vi har tatt utgangspunkt i «*Integrering gjennom kunnskap. Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022*»: ⁴

Alle som lever i Norge skal kunne leve et fritt liv og forfølge sine egne drømmer uten tvang eller negativ sosial kontroll. (s. 5)

En [...] trussel mot retten til å leve et fritt liv er press og trusler fra myndigheter i opprinnelseslandet mot flyktninger eller gjenværende familie. Beskyttelse i Norge skal innebære retten til å leve et fritt liv. (s. 56)

Retten til et fritt liv betraktes i dokumentet som ett av flere aspekter ved integrering, og «hverdagsintegrering» forstås slik:

[Hverdagsintegrering] skjer der folk møtes i små og store fellesskap, på formelle og uformelle arenaer som på arbeidsplassen, i barnehage og skole, i bo- og nærmiljø, i kulturlivet og gjennom engasjement i frivillige organisasjoner og andre deler av sivilsamfunnet. [...] Hverdagsintegrering handler om å skape tillit, tilhørighet, nettverk og deltakelse. [...] Regjeringens mål er at innvandrere skal oppleve økt tilhørighet og deltakelse i samfunnslivet [...]. Regjeringen ønsker å styrke de gode fellesskapene og redusere barrierer for deltakelse. (s.43).

Implisitt i dette ligger det en antagelse om at et fritt liv legger til rette for hverdagsintegrering. Nøkkelord i sitatene over er *forfølge sine drømmer*, *tillit*, *tilhørighet*, *nettverk* og *deltakelse*. Eller med andre ord, en implisitt antakelse i integreringsstrategien er at press og kontroll begrenser muligheten til å leve et fritt liv, noe som igjen kan bidra til å hindre integrering. Selv om det er mye som tyder på at negativ sosial kontroll kan hindre integrering, er det mindre opplagt at press og kontroll fra myndigheter i opprinnelsesland har en slik effekt, først og fremst fordi press og kontroll som regel har andre formål enn å hindre ofrene i å bli integrert i landet de bor i.

Vi oppfatter uttrykket «retten til et fritt liv» slik at alle mennesker har en *rett* til fritt å velge hvordan man ønsker å forme sitt liv *religiøst*, *økonomisk* og *politisk*. Problemstilling 2) forstår vi dermed som et spørsmål om innvandrere forhindres i å *delta* fritt i utøvelse av religiøse, økonomiske og politiske rettigheter slik det er vanlig å oppfatte disse i Norge. Dette kan være muligheten til å ha et nettverk og sosialt liv, oppleve tillit til sine medmennesker og til statlige institusjoner, ha bevegelsesfrihet, ha rett til privatliv og familieliv, og ha frihet til å kunne delta i politisk, religiøst, sosialt og kulturelt samfunnsliv.

Ad problemstilling 3): Vi har ikke hatt som mål å gi en komplett oversikt over akademiske utgivelser på tematikken, men snarere gi et hovedinntrykk av hva som er hovedfokus og hovedfunn i forskningen på feltet. Vi har likevel kunnet gjøre en vurdering av behovene

⁴ Kunnskapsdepartementet. (2018). *Integrering gjennom kunnskap*.

for ytterligere kunnskap, og vi har vurdert spørsmålet om det finnes relevante forskningsmiljøer i Norge med kompetanse på feltet.

1.4 Noen viktige avgrensninger

Oppdragsgiver la vekt på at «studien ikke omfatter fremmede makters etterretningsvirksomhet i Norge og virkemidler som faller inn under sikkerhets- og forsvarsområdet».⁵ Dette har to viktige implikasjoner; en metodisk, og en knyttet til prosjektets avgrensning.

Avgrensningen innebærer at fremmede makters *generelle* etterretningsvirksomhet i Norge faller utenfor oppdragets rammer. Det vil si at utenlandske etterretningsaktiviteter som tar sikte på for eksempel å kartlegge norske militære installasjoner faller utenfor. Likeledes vil forsøk på å rekruttere etniske nordmenn i nøkkelposisjon som agenter ligge utenfor prosjektets rammer. Det er kun informasjon om fremmede makters virksomhet rettet mot innvandrere i Norge i form av press og kontroll som er relevant. Beskrivelser av opplevelser av press i forbindelse med forsøk på å rekruttere medlemmer av diasporagrupper til agentvirksomhet oppfattes derfor som del prosjektets tematikk.

Den metodiske implikasjonen av avgrensningen er at vi ikke har sett det som vår oppgave å søke å verifisere (eller avkrefte) de mange enkeltpåstandene om press og kontroll som har framkommet i prosjektet. Det vil si at vi har ikke søkt å finne ut om påståtte enkelthendelser som har vært opplevd som press og kontroll faktisk har funnet sted. Vi har heller ikke vært opptatt av å identifisere gjerningspersoner. Dette er en oppgave som tilligger politiet. Vår oppgave har med andre ord vært å forske, ikke å *etterforske*.

I stedet har vi basert oss på et bredt kildetilfang for å kunne besvare den første problemstillingen, som handler om hvorvidt press og kontroll finner sted. Vi gjør nærmere rede for dette i metodekapitlet (kapittel 2). Derneft har vi søkt å få innsikt i hvordan det oppleves å bli utsatt for press og kontroll, og hvilke konsekvenser det har for diasporaen som gruppe.

En annen avgrensning angår distinksjonen mellom press og kontroll på den ene siden, og lovlig politisk virksomhet på den andre. Vi har for eksempel blitt fortalt om fraksjonering og fraksjonsstrider, ekskluderinger fra politiske og religiøse organisasjoner, utestengelser fra møter og gudstjenester, og infiltrasjon og «kopping» av organisasjoner. Slike fenomener er relativt vanlig forekommende i norsk politisk, religiøs og kulturell organisasjonsliv, og det kan argumenteres for at dette ikke faller inn under våre definisjoner av press og kontroll. Dersom slike aktiviteter styres og iverksettes fra fremmede staters myndigheter, kan de likevel anses for å utgjøre press og kontroll. Vi har i vår framstilling lagt vekt på informantenes opplevelser og erfaringer, og sammenholdt disse med informasjon fra skriftlige kilder.

1.5 Sentrale begreper

I det følgende gjør vi rede for sentrale begreper som vi benytter når vi beskriver press og kontroll og konsekvenser for retten til å leve et fritt liv. Først avklarer vi forholdet mellom press og kontroll og uttrykket «forfølgelse». Derneft gir vi uttrykket *press og kontroll*, forstått som *press*, *kontroll* og *diskreditering*, et presist innhold. Andre begreper blir også utledet og gjort rede for. Til sist i dette underkapitlet diskuterer vi også uttrykket

⁵ Fra konkurransegrunnlaget da oppdraget ble utlyst.

retten til å leve et fritt liv, og hva det impliserer når press og kontroll brukes for å kreve innordning, og hva som kan være konsekvensene når man i stedet yter *motstand*.

1.5.1 Uttrykket «forfølgelse» i utlendingsloven

Press, kontroll og diskreditering, slik vi forstår begrepene, vil i norsk dagligtale kunne bli omtalt som ulike former for *forfølgelse*. I menneskerettssammenheng er forfølgelse en alvorlig form for krenkelse, der myndigheter eller maktpersoner foretar gjentatte overgrep mot enkeltpersoner eller -grupper.⁶ Begrepet forekommer blant annet i utlendingsloven, der det forstås som blant annet fysisk og psykisk vold, diskriminering fra myndighetenes side, og uforholdsmessig straffefølgelse.⁷ I rapporten bruker vi i all hovedsak ikke begrepet «forfølgelse», ettersom aktivitetene som beskrives ikke dreier seg om *forfølgelse* i utlendingslovens forstand. I stedet bruker vi uttrykket *press og kontroll*. I noen få sammenhenger bruker vi imidlertid uttrykket *forfølgelse* om enkelte lands myndigheters innenlandske aktiviteter rettet mot egen befolkning; her da i dagligtale-betydningen av ordet.

1.5.2 Press, kontroll og diskreditering

I problemstillingene for denne undersøkelsen benyttes uttrykket *press og kontroll*. Imidlertid oppdaget vi i løpet av prosjektet at flere av våre informanter også var utsatt for *diskreditering*; et fenomen som er nært knyttet til press og kontroll, men som ikke omfattes av våre definisjoner av de to begrepene. *Diskreditering* er handlinger som stiller personer, organisasjoner eller grupper i et dårlig lys, enten i offentligheten eller overfor en tredjepart. Et eksempel på diskreditering er at det sendes en falsk bekymringsmelding om en person til barnevernet. Man kan også tenke seg at diskreditering kan skje ved å framsette eller videreformidle skandaliserende *sanne* påstander.

Kontroll oppfatter vi som at en person utsettes for kartlegging eller overvåking av en aktør, altså at det «kontrolleres» om en person utfører eller avstår fra å utføre bestemte handlinger. Kartlegging av eksilmiljøer eller enkeltpersoner i slike miljøer er også å betrakte som kontroll. For enkelhets skyld bruker vi i fortsettelsen uttrykket *press og kontroll* som en samlebetegnelse på *press, kontroll og diskreditering*.

I undersøkelsen har vi forstått *press* som at det rettes en forventning eller *krav* fra en aktør om at en person utfører eller avstår fra å utføre bestemte handlinger, eller med andre ord, det kreves en form for *innordning*. Dette innebærer en begrensning i retten til å leve et fritt liv. Press utøves som regel mot enkeltpersoner, men vi har også vært oppmerksomme på at press også kan utøves mot organisasjoner, slik som for eksempel eksilforeninger og menigheter. Når personer ikke innordner seg, oppfatter vi at de i en eller annen forstand yter *motstand*.

Dette innebærer at man avstår fra å oppfylle kravene som stilles, noe som for de fleste medfører at man selv og ens nærmeste, både i Norge og ikke minst i opprinnelseslandet, utsettes for vedvarende press og kontroll med bruk av de pressmidler som utøverne finner det for godt å anvende til formålet. Dette kan ha svært store personlige konsekvenser for den enkelte.

⁶ Store norske leksikon. *Forfølgelse*. Hentet 11. desember 2019 fra <https://snl.no/for%C3%B8lgelse>.

⁷ Utlendingslovens § 29, som henviser eksplisitt til artikkel 15 nr. 2 i den europeiske menneskerettskonvensjon. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-05-15-35/KAPITTEL_4#KAPITTEL_4.

1.5.3 Økonomiske, politiske og religiøse formål

Press og kontroll kan utøves med *økonomiske*, *politiske* eller *religiøse* formål:

- Økonomisk press har som formål å få personer til å bistå økonomisk til ulike organisasjoner eller enkeltpersoner, enten i vertslandet eller i opprinnelseslandet. Alternativt å få personer til å avstå fra dette.
- Politisk press har som formål å få personer til å slutte seg til eller erklære støtte til politiske organisasjoner, erklære politisk støtte til enkeltpersoner, eller politisk promotere bestemte holdninger og standpunkter. Alternativt å få personer til å avstå fra dette. Politisk diskreditering kan ha som formål å svekke en persons politiske posisjon.
- Religiøst press har som formål å få personer til å bekjenne seg til en bestemt religion, eller slutte seg til bestemte religiøse organisasjoner, eller til å etterleve bestemte religiøst begrunnede normer og verdier. Alternativt kan press ha som formål å få personer til å ta avstand fra visse trosretninger, religiøse organisasjoner, og normer og verdier.

Kontroll har til hensikt å undersøke og kartlegge personers handlinger. Likeledes kan diskreditering være knyttet til alle disse tre områdene.

1.5.4 Aktører, formål og interesser

Eksilmiljøer og -organisasjoner kan ha eksplisitte politiske *interesser* knyttet til sitt opprinnelsesland som ikke er i tråd med myndighetenes. Deres politiske aktiviteter kan være rettet direkte mot opprinnelseslandet, eller de kan rettes mot myndighetene i vertslandet (for eksempel Norge) for derigjennom å legge press på opprinnelseslandet. For eksempel kan eksilmiljøer med opprinnelse i land med borgerkrig eller sterke separatistbevegelser bidra med både politisk og økonomisk støtte til politiske og militære organisasjoner i opprinnelseslandet.

Opprinnelseslandenes myndigheter kan på sin side ha *interesser* knyttet til å påvirke utvandrede borgere med stemmerett i forbindelse med valgkamper og andre politiske prosesser i opprinnelseslandet, eller de kan ha programmer som tar sikte på å få utvandrede borgere til å investere eller på annen måte bidra økonomisk i opprinnelseslandet. Til sist kan de ha utenrikspolitiske interesser hvor eksilmiljøer kan brukes som et politisk verktøy for å påvirke vertslandets myndigheter.

Andre *aktører* kan være organisasjoner som tjener eller representerer myndighetene på ulike områder, som for eksempel religiøse og politiske organisasjoner. Det kan imidlertid være uklare grenser mellom statlige myndigheter, politiske organisasjoner, nettverk, klaner og utvidede familierelasjoner.

1.5.5 Pressmidler

Pressmidler er de handlinger som presset utøves gjennom. I den ekstreme enden av skalaen finner vi voldshandlinger og likvideringer, som kan være et pressmiddel når de utøves som et ledd i å vise at trusler er ment alvorlig. Vold og likvideringer kan imidlertid også ha som eneste formål å eliminere enkeltpersoner, og da er det strengt tatt ikke et pressmiddel, men et mål i seg selv.

I midten av skalaen kan vi plassere ulike typer trusler, og i motsatt ende finnes mer subtile pressmidler. For eksempel åpenlys filming av demonstranter ved en demonstrasjon utenfor en ambassade kommuniserer overfor demonstrantene at de blir sett og kartlagt, og det som i utgangspunktet er en kontrollaktivitet (overvåking), blir dermed også samtidig et pressmiddel.

Press og kontroll kan skje åpent eller skjult, i den forstand at den som utsettes for det også presses til å ikke fortelle om det. Vår undersøkelse beskriver kontroll i den grad våre informanter hadde kjennskap til eller mistanke om kontrollaktiviteter, og var villige til å fortelle oss om det.

1.5.6 Arenaer og medier

Press og kontroll kan foregå på konkrete medier og *arenaer*. Det kan for eksempel omfatte:

- Fysiske møteplasser og organisasjoner: eksilorganisasjoner, menigheter og moskeer, kafeer og andre uformelle møteplasser.
- I den grad opprinnelseslandets myndigheter retter trusler mot gjenværende familie i landet, blir også opprinnelseslandet en arena for press og kontroll for å begrense personer livsutfoldelse i Norge.
- Personlige elektroniske kanaler: For eksempel telefon, SMS, e-post.
- Sosiale medier som Facebook, Twitter, Messenger, YouTube og andre internett-baserte plattformer.

2 Metode og prosjektgjennomføring

Prosjektet har vært gjennomført i tre hovedfaser. Først gjennomførte vi en kartleggingsfase, som hadde som formål å identifisere et fåtall diasporagrupper for nærmere undersøkelse i prosjektets neste fase. Dernext fulgte ytterligere datainnsamling gjennom intervjuer og kildesøk. Den tredje fasen var analyse og bearbeiding av det empiriske materialet, samt det avsluttende skrivearbeidet. Metodene som ble brukt i de to første fasene var dels en gjennomgang av forskningslitteratur, dels søk i andre åpne kilder, og dels intervjuer.

2.1 Metoder

2.1.1 Gjennomgang av forskningslitteratur

I gjennomgangen tok vi for oss både forskningslitteratur og såkalt grå litteratur, altså upublisert litteratur med opprinnelse i forskningsmiljøer og -institusjoner. Søkemetodene for forskningslitteratur har dels vært å bruke relevante begreper i søk på Google Scholar, og dels å lese oppsummeringer og bruke litteraturhenvisninger i relevante fagartikler og bøker for videre innhenting, såkalt snøballmetode. Vi har også fått innspill til litteratur fra ulike informanter. I den avsluttende fasen ble «litteraturfunn» sortert etter land, og deretter sammenstilt med resultatene fra de andre åpne kildene og intervjuene.

2.1.2 Gjennomgang av åpne kilder

I våre søk i åpne kilder fokuserte vi på norske forhold. Vi søkte på internett ved bruk av søkebegreper som «flyktningspionasje», «dom spionasje», «kontroll flyktninger», «etterretning flyktninger», «trusler mot flyktninger», «agent flyktning», og «overvåking flyktninger i Norge». I noen tilfeller har treffene ledet oss videre til andre relevante artikler eller kilder. Vi har også fått tilsendt stoff fra informanter. Også her ble materialet sortert etter land.

2.1.3 Kartleggingsintervjuer

Intervjuene ble gjort i to omganger. I kartleggingsfasen kontaktet vi en rekke offentlige etater og frivillige organisasjoner som vi antok kunne ha kunnskap om press og kontroll mot innvandrere, se Tabell 1. Noen av disse fikk en formell henvendelse fra oss, mens i mange tilfeller kontaktet vi enkeltpersoner direkte på telefon. I tillegg kontaktet vi et mindre antall enkeltpersoner, blant annet i ulike forskningsinstitusjoner og advokatfirmaer som vi har valgt å ikke navngi.

Flere av de som ble kontaktet ønsket ikke å uttale seg om tematikken, og mange sa at de ikke hadde relevant kunnskap om den. Noen av de vi henvendte oss til, delte informasjon med oss under forutsetning om anonymitet. De fleste vi var i kontakt med oppfattet prosjektets tematikk som svært sensitiv. Flere av de som delte informasjon understreket at kunnskapen deres var mangelfull og usikker, og kommunikasjonen med enkelte av informantene bar mer preg av å være en uformell samtale enn et intervju. Vi gjennomførte til sammen cirka 20 intervjuer og samtaler.

Vi har valgt å ikke opplyse om hvilke instanser som har bidratt med informasjon, da vi anser at dette er nødvendig for å ivareta deres anonymitet. Unntaksvis oppgir vi kilde til noen enkeltopplysninger i rapportens resultatdel.

Tabell 1. Liste over kontaktede institusjoner i kartleggingsfasen

Amnesty International	Norske PEN
Antirasistisk senter	Politiet
Flyktningshjelpen	Politiets sikkerhetstjeneste
Forskningsstiftelsen Fafo	Politiets utlendingsenhet
Fredsforskningsinstituttet (PRIO)	PRIO
Fritt Ord	Røde Kors
Helsingforskomiteen	Senter for Holocaust og livssynsminoriteter
Human Rights Watch	Økokrim
Kriminalpolitisen (KRIPOS)	UDI – Landinfo
Minoritetspolitisk tenketank	Universitetet i Oslo
Norges institusjon for menneskerettigheter	Utenriksdepartementet
Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS)	Utlendingsdirektoratet (UDI)
Norsk senter for menneskerettigheter	Utlendingsnemnda

2.2 Utvelgelse av diasporagrupper for nærmere undersøkelse

På basis av resultatene fra søk i åpne kilder, litteraturgjennomgangen og intervjuene i kartleggingsfasen gjorde vi en vurdering av hvilke diasporagrupper som skulle bli gjenstand for nærmere undersøkelse. Et viktig mål var å beskrive situasjonen og opplevelsen til de diasporagruppene som er mest utsatt, men det var også viktig å kunne beskrive tematikken i en viss bredde. Vurderingen ble gjort på basis av følgende kriterier:

- Resultatene fra kartleggingen (intervjuer, samtaler, skriftlige åpne kilder) burde tyde på at gruppene er utsatt for press og kontroll, og opprinnelseslandene burde vurderes til å ha kapasitet til å utføre press og kontroll i Norge.
- Diasporagruppene burde ha opprinnelsesland med autoritære regimer og/eller regimer som er kjent for liten respekt for menneskerettigheter. Opprinnelsesland av sikkerhets- eller utenrikspolitisk interesse for Norge ville kunne være av spesiell interesse.
- Utvalget burde samlet kunne belyse de tre områdene som prosjektet dekker, nemlig press og kontroll relatert til økonomiske, religiøse og politiske forhold.
- Diasporagruppene burde være av vesentlig størrelse. Vi fastsatte ikke noe spesifikt minimumsantall, men det ble lagt til grunn at en diasporagruppe bestående av et fåtall personer ikke ville være av interesse for dette prosjektet.
- Tilgangen på potensielle informanter burde fortone seg som god.
- Det burde være en geografisk spredning i opprinnelsesland, i den forstand at vi ville inkludere opprinnelsesland fra flere regioner eller verdensdeler.
- Utvalget burde samlet også illustrere en bredde av ulike pressmidler og kontrollmetoder, ulike trender og utviklingstrekk, eller andre forhold som kan være av interesse.

Det ble ikke gjort noen formalisert score på de ulike kriteriene. I stedet gjennomførte vi en strukturert diskusjon blant prosjektmedarbeiderne, og fattet en felles beslutning om hvilke diasporagrupper som skulle undersøkes nærmere i prosjektets neste fase. I utgangspunktet hadde vi lagt opp til å inkludere fire diasporaer i undersøkelsen, men vi valgte til slutt å gå intensivt inn i tre grupper og mer ekstensivt inn i ytterligere to.

Ut fra det foreliggende materialet som var innsamlet og vurdert på det aktuelle tidspunktet, var det åtte diasporagrupper som pekte seg ut som aktuelle for nærmere undersøkelse: Eritreisk, etiopisk, iransk, kinesisk, saudisk, sudansk, syrisk og tyrkisk.

Selv om det forelå opplysninger om flyktningsspionasje mot syrisk diaspora i Sverige, var flere kilder samstemte i at syrisk etterretning med stor sannsynlighet ikke er aktive i Norge, blant annet på grunn av manglende kapasitet. Til tross for avisomtale av en innvandrersom hadde blitt tatt under beskyttelse av PST på grunn av mistanke om attentatplaner fra saudisk etterretning, fant vi at den saudiske diasporaen i Norge med sine rundt 1500 mennesker var for liten til å være av tilstrekkelig betydning. Vi vurderte sudansk diaspora fordi den eneste som faktisk er dømt etter flyktningsspionasjeparagrafen er en sudaner, men det var få andre tegn til aktiviteter rettet mot sudansk diaspora i Norge i vårt materiale.

Det ble bestemt at prosjektet skulle undersøke nærmere diasporagrupper som har opphav i Eritrea, Etiopia, Xinjiang-provinsen i Kina, republikken Tsjetsjenia i Den russiske føderasjonen, og de delene av tyrkisk diaspora som utgjøres av kurdere og tilhengere av Gülen-bevegelsen

Vi anså at inklusjon av eritreiske diasporaen ville gi innsikt i økonomisk relatert press og kontroll knyttet til en form for skatteinnkreving som eritreiske myndigheter presser diaspora til å betale. Innslaget av misjonsvirksomhet i Tyrkias relasjoner med diaspora ville kunne kaste lys over religiøst relatert press og kontroll. En nærmere undersøkelse av etiopisk diaspora ville kunne gi innsikt i hvordan bruk av avansert IT kan brukes i utøvelse av press og kontroll. Et studium av uigursk diaspora ville gi innsikt i hvordan omfattende forfølgelse i opprinnelseslandet videreføres til diaspora. Annen kinesisk diaspora kunne også være aktuelt å se nærmere på, slik som Falun Gong-medlemmer, tibetanere og taiwanesere, men vi anså at tilgangen på informanter ville være best i den uigurske diasporagruppen.

Vi var usikre på om vi skulle velge iransk eller tsjetsjensk diaspora. Tsjetsjensk diaspora ble valgt fordi vi anså det for å være av interesse i å vite mer om aktivitet fra en republikk i Den russiske føderasjonen rettet mot innvandrere i Norge. Blant iransk diaspora er det flere grupper som kunne vært av interesse; kurdere, politisk opposisjon og medlemmer av ahmadiyya-trosretningen i islam. Dessverre måtte vi her gjøre et pragmatisk valg.

2.3 Intervjuer med ofre for press og kontroll

Et viktig formål med dette prosjektet er å innhente førstehånds beretninger om hvordan det oppleves å bli utsatt for press og kontroll. For å rekruttere informanter i de fem utvalgte diasporamiljøene benyttet vi oss av tre hovedtilnærminger. Dels ble vi satt i kontakt med mulige informanter fra personer vi hadde vært i kontakt med i den innledende kartleggingsfasen. Dels tok vi direkte kontakt med aktuelle diasporaorganisasjoner med forespørsel om de kunne formidle informasjon om undersøkelsen og vår kontaktinformasjon til personer som kunne være aktuelle. Og dels tok vi selv kontakt direkte med enkeltpersoner som var kjent fra åpne kilder.

Vår bruk av informanter som er utsatt for press og kontroll utført av ulike utenlandske sikkerhetstjenester krevde noen ekstra sikkerhetstiltak. I de tilfellene hvor vi ba om at vår kontaktinformasjon skulle bli formidlet, opplyste vi ikke i ettertid til formidleren hvem av de foreslåtte personene vi faktisk hadde kommet i kontakt med. Det ble også gjennomført

noen andre beskyttelsestiltak som vi av hensyn til sikkerheten ikke opplyser om her. Våre kildebeskyttelsestiltak er i samsvar med *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*.⁸

Vi organiserte intervjuene i samarbeid med informantene. I noen tilfeller ble intervjuavtalene avtalt direkte med dem det gjaldt, i andre tilfeller via mellommenn.

For i størst mulig grad å beskytte kildene, var vi opptatt av å holde kommunikasjon på skriftlige medier som e-post og sms på et minimum. Intervjuene ble holdt på tider og steder etter informantenes ønsker. De fleste ble avholdt ansikt til ansikt, og to intervjuer ble foretatt over telefon. Ved fysiske møter ble skriftlige samtykker innhentet. Intervjuførelser og samtykkene ble oppbevart på et sikkert sted.

Vi gjennomførte til sammen 16 intervjuer med totalt 16 enkeltpersoner fra de fem utvalgte diasporagruppene.

2.4 Databearbeiding og analyse

Vi har brukt et så bredt kildetilfang som mulig for å kunne besvare de tre problemstillingene. Kildetrianguleringen omfatter intervjudata og resultater fra søk i åpne kilder og gjennomgang av forskningslitteratur.

Vi sammenstilte det samlede empiriske materialet for hver av de fem diasporagruppene. Som det vil framgå av kapittel 4 brukte vi begrepene som vi redegjorde for i forrige kapittel for å strukturere fortellingene om hvordan press og kontroll utøves mot de fem diasporagruppene (problemstilling 1), og hvordan det påvirker deres mulighet til å leve et fritt liv (problemstilling 2). Det viste seg at det ikke lot seg gjøre å rekruttere tilstrekkelig mange informanter i de tsjekske og tyrkiske diasporagruppene til at vi kunne få belyst spørsmålet om hvordan disse gruppene hindres i å leve et fritt liv. Problemstilling 2) er derfor belyst ved bruk av materialet hentet fra informantene fra de tre øvrige diasporagruppene.

Forskningslitteraturen var av relativt beskjedent omfang, og ved fokusert gjennomlesning kunne vi syntetisere det viktigste innholdet i framstillingen i kapittel 3.

2.5 Etiske avveininger

Det gir seg nesten selv at vi var henvist til å bruke anonyme kilder i dette prosjektet, og det kan hevdes at dette reduserer muligheten for å etterprøve våre funn og resultater. For å oppveie denne svakheten har vi som nevnt kildetriangulert ved å sammenholde intervjumaterialet med materiale fra ulike åpne kilder.

Både informantene og vi var klar over at de tok en viss personlig risiko ved å la seg intervju i dette prosjektet. Det generelle inntrykket fra intervjuene er at de opplevde det som en akseptabel risiko, sett i forhold til det de anså for å være gevinstene ved at opplevelsene deres blir gjort offentlig kjent.

Vi har lagt stor vekt på å forhindre identifisering. For eksempel har vi gjengitt konkrete hendelser på en slik måte at man ikke ut fra innholdet skal kunne identifisere opphavspersonen.

⁸ Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. *Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)*.2014. Hentet 16. mars 2020 fra <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>.

Det er kanskje et tankekors at denne rapporten vil kunne gi andre staters etterretnings-tjenester ny kunnskap om hvilke metoder for press og kontroll som er virksomme og effektive, og hvilke som eventuelt ikke er det. Selv om alle metodene som vi beskriver er kjent fra åpne kilder, er effektiviteten av dem ikke det. Vi tror imidlertid at denne tilbakekoblingseffekten ikke har så stor betydning, og vår vurdering er at det trolig uansett er viktigere å generere og formidle kunnskap om konsekvensene og omkostningene for diasporagrupper og enkeltmennesker av utøvelse av press og kontroll. Det er heller ikke utenkelig at økt offentlig oppmerksomhet om sikkerhetstjenesters ulovlige aktiviteter kan ha en dempende effekt på dem.

Vi har i høy grad gjengitt intervjumaterialet slik informantene har uttrykt det, og har ikke vært opptatt av å prøve å verifisere enkeltopplysninger (med ett unntak, se punkt 4.6.4). Igjen, etterprøvbarehet og robusthet har vi prøvd å oppveie ved kildetriangulering, som nevnt ovenfor. Vi må også understreke at oppdraget har bestått i nettopp å fange opp og beskrive press og kontroll *slik det oppleves av dem som utsettes for det*. Av den grunn forekommer det i en del av fortellingene sterke beskyldninger mot ulike staters sikkerhetstjenester, blant annet om alvorlige straffbare handlinger, og disse står uimotsagt. Eventuell kontradiksjon må da foregå i en etterfølgende offentlig debatt.

Likeledes er det flere av informantene som uttrykker misnøye med hvordan norske myndigheter forholder seg til at de blir utsatt for press og kontroll. Heller ikke disse påstandene blir gjort gjenstand for kritisk drøfting – det er igjen informantenes *opplevelser* av mangelfull oppfølging og beskyttelse som formidles.

3 Transnasjonalisme, migrasjon og diasporaforskning

Dette kapitlet tar sikte på å besvare problemstilling 3), hvor det spørres om hva som finnes av relevant forskningslitteratur i Skandinavia og Europa, og om det finnes relevante forskningsmiljøer i Norge med kompetanse på tematikken *press og kontroll*.

Den forskningslitteraturen som vi fant, handler i hovedsak om press og kontroll utført mot diasporagrupper i andre land enn Norge, men vi gjengir her noen hovedfunn. Dette gir dels en teoretisk forståelse av den politiske konteksten som press og kontroll utøves i, dels bidrar det til å sette våre funn fra Norge inn i en internasjonal kontekst, og dels får vi et grunnlag for å vurdere behov for ytterligere kunnskap på feltet.

Litteraturgjennomgangen viser at det er lite systematisk forskning på press og kontroll rettet mot diaspora generelt, og i en skandinavisk eller europeisk kontekst spesielt. Utgangspunktet for flere av forskningsartiklene som vi har sett på, har vært at slik autoritær maktutøvelse har vært lite studert.⁹

Innenfor internasjonale akademiske forskningsmiljøer er ikke press og kontroll rettet mot innvandrere utført av myndigheter i opprinnelsesland et eget definert forskningsfelt. Men i og med at dette er et fenomen som oppstår i relasjonen mellom myndighetene i et land og mennesker som har utvandret fra det landet, berøres det i et internasjonalt forskningsfelt der migrasjon, diaspora-forskning, sosiale bevegelser og transnasjonalisme er sentral tematikk.

I sammenheng med økt migrasjon har transnasjonalisme som fenomen utviklet seg som et forskningsobjekt. Transnasjonalisme innebærer at personer som har migrert på tvers av landegrenser, beholder eller knytter bånd til opprinnelseslandet gjennom sosiale, religiøse og økonomiske relasjoner som kobler sammen opprinnelseslandet og det nye hjemlandet.¹⁰

Utgangspunktet for deler av denne litteraturen er de rollene som diasporagrupper, eksilmiljøer og den enkelte innvandrere eller flyktning har som politiske aktører i forhold til opprinnelseslandet. Migrantene og myndighetene i deres opprinnelsesland blir i litteraturen oppfattet som handlende aktører med definerte interesser av ulike slag. Migranter og/eller diasporagrupper kan ha sterke familiemessige, økonomiske, politisk-ideologiske og religiøse interesser i sine opprinnelsesland. Likeledes, eller kanskje nettopp som en følge av dette, kan opprinnelseslandenes myndigheter ønske å påvirke diaspora gjennom å få dem til å agere i myndighetenes interesser, ved å få dem til å enten utføre eller avstå fra bestemte aktiviteter.

3.1 Internasjonale forhold

Et fenomen som har vært studert i denne forskningslitteraturen, er diasporaens fredsbevarende initiativ,¹¹ og omvendt, deres bidrag til å opprettholde konflikter.¹² Rollen

⁹ Se for eksempel Glasius, M. (2017). Extraterritorial authoritarian practices: a framework. *Globalizations*. Årgang 15, nr. 2, s. 179-197.

¹⁰ Se for eksempel: Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism, *Ethnic and Racial Studies*, 22. årgang, 447-462.

¹¹ Se for eksempel: Swain, A. og Hall, J. (2007). *Catapulting Conflicts or Propelling Peace: Diasporas and Civil War*. I Swain, A., Amer, R. og Öjendal, J. (red.). *Globalization and Challenges to Building Peace*. Anthem Press.

¹² Se for eksempel: Byman m.fl. (2001). *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*. Report, National Security Research Division, RAND.

diaspora har hatt som politisk aktør i opposisjon til opprinnelseslandet har vært av særlig interesse, fordi det har vært antatt at diaspora har hatt anledning til å mobilisere politisk uten at de har måtte frykte maktbruk eller undertrykkelse av myndighetene i opprinnelseslandet som den opponerer mot. Vår undersøkelse tar utgangspunkt i, og bekrefter, at denne antakelsen ikke alltid er riktig.

Den rollen som diaspora kan ha i relasjon til opprinnelsesland er imidlertid ikke endimensjonal. Opprinnelseslandet kan for eksempel forsøke å utnytte de «positive» sidene ved utvandrere, og få dem til å bidra til språklæring, kulturutveksling, gi dem anledning til å stemme i valg, og til og med holde av plasser for diaspora i nasjonalforsamlinger.¹³ Marokkanske, tyrkiske og egyptiske myndigheter har hatt lang tradisjon for å kombinere pengeoverføringer og kontroll av diaspora bosatt i andre land.^{14,15,16} Dalmasso m.fl. påpeker at denne formen for statssponset mobilitet og migrasjon, for eksempel gjennom utveksling av studenter, er et langt mer utbredt fenomen i dag enn det har vært tidligere, og inkluderer både svake stater som Eritrea, Tadsjikistan og Zimbabwe, og sterke stater som rike gulfstater, Russland og Kina.¹⁷ Studien framhever dessuten at praksisen med å påvirke diaspora er annerledes blant autoritære stater med mangelfulle individuelle rettigheter enn blant demokratiske stater: Undertrykkende maktbruk kan være midler både for å *inkludere* og for å *ekskudere*.

Marokko er et eksempel på et regime som ønsker å stimulere til tette bånd med diaspora. Økonomiske overføringer fra marokkanske migranter til hjemlandet utgjør hele 6,5 prosent av Marokkos bruttonasjonalprodukt. Marokko er også i en territoriell konflikt om landområdet Vest-Sahara, og tette relasjoner og støtte blant diaspora i andre land skal gi regimet legitimitet internasjonalt. For å holde seg inne med den marokkanske diaspora, spesielt personer som har viktige posisjoner i andre land, gir det marokkanske regimet diasporaen privilegier som lokalbefolkningen ikke får.¹⁸ Det kan for eksempel være ekstra bistand når personer i diaspora reiser tilbake i forbindelse med ferier og andre økonomiske aktiviteter i hjemlandet. Sunier m. fl. finner også at det marokkanske regimet bruker islam som en mekanisme for å opprettholde og bygge relasjoner til migranter, selv om det er vanskelig å påpeke hva som er aktiviteter drevet av myndighetene, og hva som utføres av andre aktører.¹⁹

Pengeoverføringer fra borgere i utlendighet utgjør også for mange andre land en stor andel av valutainntektene, og mange land har utarbeidet offentlige medfinansieringsordninger («matching funds»), hvor regjeringen bidrar med midler i programmer eller prosjekter som mottar midler fra borgere i utlendighet.²⁰ Kosovo Liberation Army samlet inn store summer på 1990-tallet gjennom sitt Homeland Calling Fund, og fram til nederlaget i 2009 drev Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) omfattende innsamlingsaktiviteter i eksilmiljøer i Europa, Australia og Nord-Amerika.²¹

¹³ Jörum, E., 2015. Repression across borders: homeland response to anti-regime mobilization among Syrians in Sweden. *Diaspora Studies*, s. 1-16.

¹⁴ Se for eksempel Brand Laurie A. (2006). *Citizens Abroad: Emigration and the State in the Middle East and North Africa*. New York: Cambridge University Press;

¹⁵ Sunier, Linden og Bovenkamp (2016) The long arm of the state? Transnationalism, Islam, and nation-building: the case of Turkey and Morocco. *Contemporary Islam* (10:3:401-420).

¹⁶ Tsourapas, G. (2016) Nasser's Educators & Agitators Across al-Watan al-'Arabi: Tracing the Foreign Policy Importance of Egyptian Regional Migration, 1952-1967, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 43 (3), pp. 324-341.

¹⁷ Dalmasso, E., m.fl. (2017) Intervention: Extraterritorial authoritarian power, *Political Geography* 64.

¹⁸ Gjengitt i Dalmasso, E., m.fl. (2017).

¹⁹ Sunier, Linden og Bovenkamp (2016) The long arm of the state? Transnationalism, islam, and nation-building: the case of Turkey and Morocco. *Contemporary Islam* (10:3:401-420).

²⁰ Adamson, F.B. (2016) The Growing Importance of Diaspora Politics. *Current History*, november 2016

²¹ Ibid.

Tsourpas (2019) kategoriserer transnasjonale autoritære aktiviteter i tre typer.²² Enten kan stater utføre det selv, eller i samarbeid med andre lands myndigheter. Et nylig og velkjent eksempel er Khashoggi-drapet utført av saudiske myndigheter i Tyrkia. En annen måte å forfølge eksilmiljøer på er å bruke multilaterale organisasjoner, som for eksempel INTERPOL, for å få personer arrestert og utlevert.²³ Et eksempel på dette er Lewis' (2015) omtale av to eksempler på hvordan «Red Notice» brukes til å anholde eller true flyktninger om arrestasjon gjennom INTERPOL i Norge.²⁴ I det ene eksempelet mottar en usbekisk kvinne trusler på telefon fra usbekisk politi.²⁵ Den tredje kategorien aktiviteter er at ikke-statlige aktører, som politiske diasporagrupper, forfølger rivaliserende diaspora-grupper i vertslandet.

Myndigheter kan også drive kartlegging og overvåking av personer for å tilegne seg kontroll via digitale overvåkingsverktøy. Det er kjent at for eksempel Kina bruker digitale overvåkingsverktøy som bruker ansiktsgjenkjenning, og kobler dette mot Google og andre globale posisjoneringsverktøy.

In an age of digital media and online activism, this leads to new forms of transnational state repression that extends the reach and control of a regime beyond its national borders.²⁶

I skandinavisk kontekst finner vi også en studie av press og kontroll rettet mot syriske flyktninger i Sverige. Emma Jörums studie av den syriske diasporaen i Sverige viser at syriske myndigheter overvåker, skriver etterretningsrapporter om og truer syriske aktivister i andre land og deres familier i hjemlandet for å begrense politisk opposisjon.²⁷ Jörum beskriver hvordan opprinnelseslandets ambassade i Sverige og personer i moskeer utøver ulike former for press og kontroll på vegne av det syriske regimet. Det innebærer filming av demonstrasjoner, overvåking på sosiale medier, infiltrasjon av aktivismiljøer og direkte trusler om vold på telefon eller i brev for personer bosatt i Sverige. Studien rapporterer også at familier i hjemlandet blir oppsøkt av myndigheter, som utsetter dem for trusler, arrestasjoner og vold på grunn av aktiviteter blant diaspora i Sverige. Et annet pressmiddel er diskreditering ved at videoer av demonstranter i Sverige blir distribuert på nasjonale kanaler i Syria.

Andre studier beskriver hvordan syriske og iranske aktivister blir overvåket på sosiale medier. Michaelsen finner at regimemotstandere fra Iran, på grunn av at de har ytret regimekritikk i media eller på sosiale medier, blir utsatt for diskreditering i form av svertetekampanjer på iransk statlig TV. I artikkelen blir det beskrevet et eksempel hvor en kvinne bosatt i USA blir portrettert som umoralsk, prostituert og som rusmisbruker.²⁸ Det rapporteres også om at familiemedlemmer i Syria blir tatt inn til avhør etter at aktivister bosatt utenfor landet har laget støttegrupper for regimemotstandere.²⁹

²² Tsourpas, G. (2019) A Tightening Grip Abroad: Authoritarian Regimes Target Their Emigrant and Diaspora Communities. *Migration Information Source*. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.migrationpolicy.org/article/authoritarian-regimes-target-their-emigrant-and-diaspora-communities>.

²³ Se Cooley, AA. og Heathershaw, J. (2017). *Dictators without Borders: Power and Money in Central Asia*. New Haven, CT: Yale University Press.

²⁴ Lewis, D. (2015). "Illiberal Spaces:" Uzbekistan's extraterritorial security practices and the spatial politics of contemporary authoritarianism. *Nationalities Papers*, 43(1), 140-159.

²⁵ Atayeva, N. (2013) Norway: Uzbek national receives threatening calls from a police officer of Uzbekistan, <http://nadejda-atayeva-en.blogspot.com/2012/11/norway-uzbek-national-receives.html>

²⁶ Adamson, F.B. (2016) The Growing Importance of Diaspora Politics. *Current History*, november 2016, s. 295.

²⁷ Jörum, E., 2015. Repression across borders: homeland response to anti-regime mobilization among Syrians in Sweden. *Diaspora Studies*, s. 1-16.

²⁸ Michaelsen (2018) Exit and voice in a digital age: Irans exiled activists and the authoritarian state. *Globalizations*, 23 February 2018, Vol.15(2), pp.248-264

²⁹ Moss, Dana M. (2016) Transnational Repression, Diaspora Mobilization, and the Case of The Arab Spring. *Social Problems*, 2016, 63, 480–498

3.2 Eksempler fra Norge

Vi fant kun én fagfellevurdert forskningsartikkel basert på intervjuer med informanter i Norge om press og kontroll utøvd av opprinnelseslandets myndigheter. Denne artikkelen bygger på materiale fra en fokusgruppe med innbyggere i Norge med eritreisk opphav som fortalte om sine opplevelser med eritreiske myndigheters innkreving av den såkalte to-prosentskatten.³⁰ I saken som er beskrevet, ble et familiemedlem som bor i Eritrea, avkrevd norsk ligningsattest for sine barn i Norge. Denne skulle brukes til å kontrollere om barna hadde betalt to-prosentskatt av sin inntekt i Norge, og hadde betydning for om vedkommende skulle ha rettigheter i forbindelse med en eiendomssak i Eritrea. En annen fagfellevurdert artikkel hvor eksempler fra Norge trekkes frem, er Lewis' beskrivelse ovenfor av hvordan usbekisk politi bruker INTERPOL.³¹

Det finnes i tillegg en fyldig rapport om to-prosentskatten, hvor også Norge dekkes, skrevet av forskningsbyrået DSP på oppdrag fra det nederlandske utenriksdepartementet.³² Her beskrives det hvordan eritreiske myndigheter presser diaspora i en rekke ulike land til å betale en inntektsskatt av inntekt ervervet i vertslandet. Vi omtaler dette nærmere i avsnitt 4.3.

3.3 Kunnskapsstatus og -behov

Det mangler generelt forskning på press og kontroll som fenomen. Denne rapporten bekrefter at press og kontroll mot innvandrere i Norge finner sted, men det mangler kunnskap om både omfanget av fremmede makters aktiviteter rettet mot diaspora i Norge, om omfanget og rekkevidden av de personlige konsekvensene for de som utsettes for det, og om hvilken effekt press og kontroll har på de diasporamiljøene og eksilorganisasjonene hvor innordning er en utbredt respons.

Det mangler også kunnskap om hva myndigheter i diasporagrupperes vertsland kan gjøre for å forebygge press og kontroll utøvd av myndigheter i opprinnelsesland, og hvordan de kan beskytte diasporagruppene som utsettes for det. Press og kontroll utført av andre lands myndigheter berører både justissektoren og utenrikssektoren (fordi det berører forholdet til fremmede makters myndigheter), og vi mener det er behov for kunnskap om andre land har erfaringer med eventuell samordnet respons.

Vi har ikke identifisert forskningsmiljøer, verken i Norge eller internasjonalt, som utmerker seg som spesielt sterke på tematikken i denne rapporten. Imidlertid finnes det enkeltforskere som har interesse for regioner eller enkeltland som har noe kunnskap om press og kontroll mot diaspora. Et eksempel på dette er Kjetil Tronvoll, forsker ved Bjørknes Høyskole, som har landkunnskap om Eritrea; et annet er Fafø-forskeren Nerina Weiss, som har Tyrkia som del av sitt fagfelt.

³⁰ Dalmasso m. fl. (2017: 101).

³¹ Lewis, David (2015) «Illiberal Spaces» Uzbekistan's extraterritorial security practices and the spatial politics of contemporary authoritarianism. *Nationalities Papers*, 43(1), 140-159.

³² DSP-groep Amsterdam. (2017). *The 2 % Tax for Eritreans in the diaspora. Facts, figures and experiences in seven European countries*. Tilburg School of Humanities, Department of Culture Studies.

4 Press og kontroll mot diasporagrupper i Norge

I dette kapitlet gjør vi rede for våre funn og resultater knyttet til press og kontroll utøvd mot diasporagrupper i Norge. Vi starter kapitlet med å gjengi noen hovedpunkter i PSTs åpne trusselvurderinger fra 2019 og 2020. Deretter redegjør vi for generelle funn fra våre søk i nyhetsartikler, rapporter og andre åpne kilder som bidrar til å kaste lys over problemstilling 1), om i hvilken grad det foregår press og kontroll i Norge. Videre i kapitlet beskriver vi hvilke erfaringer medlemmer av fem diasporagrupper har med press og kontroll. Disse erfaringene sammenholdes med funn fra skriftlige kilder. Vi besvarer problemstilling 1) og 2) samlet, ved at vi i framstillingene av funnene for hver diasporagruppe beskriver både hvordan de opplever seg utsatt for press og kontroll, og hvordan dette påvirker deres muligheter til å leve et fritt liv.

4.1 Hva forteller åpne kilder om press og kontroll?

De iranske, kinesiske og russiske sikkerhetstjenestene er de tre aktørene som blir nevnt eksplisitt som generelle nasjonale sikkerhetsutfordringer i PSTs åpne trusselvurdering fra 2020.³³ Under overskriften *Flyktningespionasje og likvidasjoner* skriver PST:

Trusler, frihetsberøvelse og likvidasjoner av politisk opposisjonelle som har flyktet fra hjemlandet, er metoder som flere staters etterretningstjenester benytter seg av. Flyktningespionasje er en forutsetning for å kunne bruke slike metoder. Hovedintensjonen er å undergrave, nøytralisere eller eliminere politisk opposisjon. (s. 6)

Historisk er Israel og Iran de to landene som så langt vi kjenner til har utført, eller er sterkt mistenkt for å ha utført, voldelige attentat rettet mot enkeltpersoner i Norge. I 1973 drepte israelske agenter algerisk-marokkanske Ahmed Bouchikhi på Lillehammer etter at de hadde forvekslet ham med en Fatah-offiser. Dette drapet hadde trolig eliminasjon som formål, og er således strengt tatt ikke et eksempel på press.

Forlagssjef i Aschehoug William Nygaard overlevde treff av tre revolverskudd utenfor sin bolig i Oslo i 1993, og selv om en rekke spor pekte i retning av iransk etterretning, har ingen blitt tiltalt eller straffet for drapsforsøket. Trolig var motivet for attentatet knyttet til at forlaget hadde utgitt en bok som det iranske prestestyret anså for blasfemisk, *Sataniske vers* av inderen Salman Rushdie. I den grad formålet var å skremme andre forleggere fra å utgi boka, var dette et tilfelle av ekstrem utøvelse av press, og i uvisst grad rettet mot egen diaspora.

Aktivitetene til Saudi-Arabiske etterretning fikk stor oppmerksomhet etter at journalisten Jamal Khashoggi i 2018 ble drept under et besøk på det saudiarabiske konsulatet i Istanbul. Den statsløse palestineren Iyad El-Baghdadi ble i 2019 oppsøkt av PST og tatt under beskyttelse etter tips fra CIA til norske myndigheter om at saudiske myndigheter hadde planer om å likvidere ham.³⁴

³³ PST. (2020). *Nasjonal trusselvurdering 2019*. Hentet 12. mars 2020 fra https://www.pst.no/globalassets/artikler/utgivelser/2020/pst_trusselvurdering_2020.pdf.

³⁴ Aktivisten Iyad El-Baghdadi: – Hvis de ikke ønsker å drepe meg, så gjør jeg ikke jobben min. *NRK*. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.nrk.no/norge/aktivisten-iyad-el-baghdadi--hvis-de-ikke-onsker-a-drepe-meg--sa-gjor-jeg-ikke-jobben-min-1.14542222>.

I rapporten fra 2019 omtales kartlegging og overvåking av

[...] flyktninger og dissidenter som oppholder seg i Norge. I de fleste tilfeller handler overvåkingen om en passiv registrering av aktiviteten til politiske motstandere. Enkelte vil likevel oppleve at det hjemlige regimet retter trusler enten mot dem selv eller mot familien i hjemlandet, med krav om at den politiske virksomheten opphører. Når utenlandske etterretningstjenester kartlegger regimemotstandere i Norge, bruker de gjerne agenter til å infiltrere diasporamiljøer. Andre rekrutterer kilder blant regimemotstandere.³⁵

PST har i avisintervju uttalt at flyktningspionasje skjer i Norge.³⁶ Saker der trusler rettet mot familie i hjemlandet brukes som pressmiddel, kan være vanskelig å gripe inn i, fordi både gjerningspersonene og ofrene for truslene befinner seg utenfor Norges grenser. Det antas også at slike forhold i liten grad anmeldes i sett forhold til hva man kan anta er det reelle omfanget. PSTs talsperson uttaler i intervjuet at PST som en av sine kjerneoppgaver skal forebygge at fremmede stater utsetter flyktninger for overvåking og spionasje:

«Det er først og fremst for å ivareta sikkerheten til de personene som befinner seg i Norge, for at de skal ha den friheten de har krav på. Det er også viktig å forsvare asylinstituttet, og de demokratiske prinsippene den norske stat et tuftet på», sier Børresen.³⁷

Noen aktører seiler under falskt flagg, og flyktningspionasje er omfattet av en egen paragraf i straffeloven.³⁸ I en dom fra 2014 ble en etterretningsoffiser fra Sudan dømt for å ha gitt seg ut for å være flyktning, og derigjennom drevet informasjonsinnsamling (altså kontroll) blant landsmenn i eksil i Norge i en toårsperiode. Flere avisartikler omtaler rettsprosessen som varte fra 2012 til 2014. Etterretningsoffiseren spionerte på personer med sudansk opprinnelse i Norge.^{39,40,41} Flere skal ha følt seg overvåket og truet. Overvåkingen skal ha skjedd under politiske demonstrasjoner og under bønn i moskeer, og flere skal ha blitt fotografert. Sudaneren skal ha oppført seg truende, blant annet ved å gi personer beskjed om at han vet hvem de er og nøyaktig hvor i Sudan de er fra.

Iran skal ha bedrevet overvåking av personer i Norge i mange år. En avisartikkel bringer et intervju med en norsk-iransk konvertitt som forteller at familiemedlemmer i hjemlandet ble torturert etter at han hadde kritisert regimet i Iran i norske medier.⁴² I 2013 rettet Fremskrittspartiets representant Øyvind Vaksdal spørsmål i stortingets spørretime om hva myndighetene ville foreta seg for å få slutt på flyktningspionasje i Norge. Foranledningen var avsløring av overvåking av en iransk tidligere diplomat, og påstander om at asylsøkere skulle ha blitt tilbudt kontanter, advokathjelp og bistand med asylsøknadene sine i bytte mot spionasje mot iranske opposisjonelle i Norge. Svaret fra justisminister Grete Faremo kan tyde på at norske myndigheter anser dette for primært å være et strafferettslig anliggende.

³⁵ PST. (2019). *Nasjonal trusselvurdering 2020*. Hentet 12. mars 2020 fra

<https://www.pst.no/globalassets/artikler/trusselvurderinger/psts-trusselvurdering-2019.pdf>.

³⁶ PST: – Vanlig metode å presse flyktningers familie i hjemlandet. *NRK*. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.nrk.no/norge/okning-i-flyktningspionasje-1.11158056>.

³⁷ PST: – Vanlig metode å presse flyktningers familie i hjemlandet. *NRK*. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.nrk.no/norge/okning-i-flyktningspionasje-1.1118056>.

³⁸ Straffelovens § 126a. Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2.

³⁹ Spionasje i Norge. *NY TID*, 7. juli 2015. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.nytid.no/spionasje-i-norge/>.

⁴⁰ PST avslørte agent. *Dagsavisen*, 10. oktober 2012. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.dagsavisen.no/innenriks/pst-avslorte-agent-1.474043>

⁴¹ Spionasje i Norge. *NY TID*, 7. juli 2015. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.nytid.no/spionasje-i-norge/>

⁴² PST: – Vanlig metode å presse flyktningers familie i hjemlandet. *NRK*. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.nrk.no/norge/okning-i-flyktningspionasje-1.11158056>.

I den grad politiet og påtalemyndigheten blir kjent med mulig ulovlig virksomhet, enten gjennom sitt eget arbeid eller ved anmeldelser fra fornærmede, forutsetter jeg at dette etterforskes og eventuelt irettesettes på vanlig måte.⁴³

Agderposten har belyst situasjonen for eksiliranere som lever i frykt for å bli overvåket, og påpeker at dette representerer hindringer for organisasjonsfrihet og ytringsfrihet. Denne usikkerheten er gjennomgående, og mange vet ikke hvem de kan stole på.^{44,45,46} En tidligere iransk ambassadør forteller i et intervju at ambassadens etterretning har som oppgave å infiltrere motstandsfolk og rekruttere radikale muslimer. Han forteller at eksiliraneres familier blir brukt som pressmiddel, men at de også kan de rekrutteres ved å betale penger, eller ved å true med å stoppe muligheten for å besøke familie i Iran. Til sist hevder han at det ikke er uvanlig at personer fra iransk etterretningstjeneste kommer til Norge og utgir seg for å være flyktninger.⁴⁷

Et omfattende kildemateriale dokumenterer at eritreisk diaspora i en rekke land er utsatt for press og kontroll. Funn fra dette materialet har vi gjengitt i underkapittel 4.3.

Når det gjelder etiopisk diaspora, foreligger det dels informasjon om press og kontroll ved bruk av ulike elektroniske verktøy og plattformer, og dels om kontroll rettet mot etiopiere i asylmottak. Dette gjør vi nærmere rede for i underkapittel 4.5.

Uigurer trekkes frem som en sårbar og utsatt gruppe. Et omfattende kildemateriale dokumenterer kinesiske myndigheters utøvelse av press og kontroll mot uigurisk diaspora (så vel som forfølgelse av den uiguriske minoriteten i Xinjiang-provinsen), og funn fra dette materialet er tatt inn i underkapittel 4.4.

Likeledes er funn fra materialet som omhandler press og kontroll rettet mot tsjetsjensk diaspora gjengitt i underkapittel 4.7.

Tyrkia ble nevnt som et land som i økende grad er aktive overfor regimekritiske innvandrere i Norge, spesielt kurdere og personer tilknyttet Gülen-bevegelsen. Disse funnene i kildematerialet er gjengitt i underkapittel 4.6.

4.2 Fem utsatte diasporagrupper i Norge

I det følgende vil vi presentere våre funn om fem diasporagrupper i Norge, eritreere, uigurer, etiopiere, tyrkere og tsjetsjenere. Informasjonen baserer seg både på intervjuer med enkeltpersoner og skriftlige kilder.

⁴³ Skriftlig spørsmål fra Øyvind Vaksdal (FrP) til justis- og beredskapsministeren. *Dokument nr. 15:766 (2012-2013), stortinget*. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=56356>.

⁴⁴ Agderposten omtalte frykten: - Vi må vite mer om dette, sier statssekretær. *Agderposten*, 11. mai 2019. Hentet 4. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/agderposten-omtalte-frykten-vi-ma-vite-mer-om-dette-sier-statssekretaer/>

⁴⁵ Noen ganger er det reelt. Andre ikke. Det er usikkerheten som er vanskelig å leve med. *Agderposten*, 31.10.2018. Hentet 4. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/noen-ganger-er-det-reelt-andre-ikke-det-er-usikkerheten-som-er-vanskelig-a-leve-med-1.2519767>

⁴⁶ Norge skulle være det perfekte land, men de lever i frykt. *Agderposten*, 22.10.2018. Hentet 5. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/norge-skulle-vere-det-perfekte-land-men-de-lever-i-frykt-1.2513450>

⁴⁷ Da jeg var Irans ambassadør i Oslo, hadde jeg en pistol i nattbordskuffen og en hagle i skapet. *Agderposten*, 9. april 2018. Hentet 5. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/da-jeg-var-irans-ambassador-i-oslo-hadde-jeg-en-pistol-i-nattbordskuffen-og-en-hagle-i-skapet-1.2294097>

Vi har tatt utgangspunkt i informantenes egen virkelighetsbeskrivelse for å beskrive både hvordan de selv opplever seg utsatt for henholdsvis press og kontroll, og eventuelle opplevelser de mener andre er utsatt for. Vi vil også beskrive hvilke konsekvenser de mener dette har for dem og andre medlemmer av diasporaen, og hvordan informantene opplever at dette innvirker på deres muligheter til å leve et fritt liv.

4.3 Eritreisk diaspora: To-prosentskatt og kontroll

I 2019 var det 22 560 personer i Norge med innvandringsbakgrunn fra Eritrea, og ytterligere 5 295 norskfødte personer med foreldre derfra. Den eritreiske diasporaen i Norge kan dermed anslås til rundt 28 000 personer.⁴⁸

Personene som utgjør det eritreiske eksilmiljøet i Norge har kommet hit over et relativt langt tidsrom. De første kom i forbindelse med den langvarige borgerkrigen, som varte fram til 1992, og mange kjempet for den politiske bevegelsen som nå har regeringsmakten i landet. Fra ca. 2001 oppstod en splittelse i eksilmiljøet mellom tilhengere og motstandere av det nye regimet. Flyktningsstrømmen har fortsatt fram til i dag. Mange unge menn flykter fra Eritrea for å unngå en obligatorisk militærtjeneste som kan vare i årtier, og som framstår som slaveliknende tvangsarbeid. UDI mottok i underkant av 200 asylsøknader fra eritreere i 2019.

Intervjuer og ulike åpne kilder gir et bilde med følgende hovedtrekk. Det eritreiske eksilmiljøet i Norge består av både opposisjonelle og regimetro personer. Viktige elementer i det organiserte eksilmiljøet er opposisjonelle og regimetro politiske organisasjoner, koptisk kristne menigheter og kirkesamfunn, kulturforeninger, samt et eritreisk «informasjonskontor» drevet av den eritreiske regjeringen. Våre informanter sier at mange regimetro personer samarbeider aktivt med eritreiske myndigheter i å utøve ulike former for press og kontroll mot eritreere i Norge. Informantene beskriver et sterkt fraksjonert eksilmiljø som er preget av maktkamper, der ulike midler anvendes, og noen av dem er å regne som press og kontroll. Blant annet brukes trusler av ulike slag, og miljøet beskrives som dominert av en sterk fryktkultur, og som er under sterk innflytelse av eritreiske myndigheter.

Ifølge informantene er det grunn til å tro at et ukjent antall eritreere som har opphold i Norge grunnet beskyttelsesbehov, i virkeligheten er i landet for å infiltrere og bidra til at myndighetene tar kontroll over eksilorganisasjonene og -miljøet.

Eritreere i eksil er i en særstilling, da vi ikke kjenner til noen annen gruppe som forventes, presses til eller tvinges til å betale en skatt til myndighetene i opprinnelseslandet. Eritreiske myndigheter bruker en rekke midler som faller innenfor vår definisjon av press for å inndrive denne såkalte to-prosentskatten.

Åpenlyst opposisjonelle eritreere i eksil i Norge forteller at de utsettes for ulike former for press og kontroll, som de anser å være utført av eritreiske myndigheter og samarbeidende enkeltpersoner i Norge og i utlandet. De viktigste pressmidlene som brukes, er trusler rettet mot de opposisjonelle selv, og trusler og sanksjoner rettet mot familiemedlemmer i Eritrea.

⁴⁸ SSB, 2019. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Oppdatert 5. mars 2019; hentet 27. februar 2020 fra <https://www.ssb.no/innvbef>.

I Landinfos orientering fra 2010⁴⁹ står det at

Kontrollen, oversikten og innflytelsen over eritreere i eksil fra eritreiske myndigheter er massiv og når inn til eritreere i alle verdenshjørner.

Landinfo sier videre at myndighetene har et etablert nettverk av myndighetstro informanter som motiveres av sterk tilhørighet og ideologien knyttet til frigjøringskampen, og at sannsynligheten for at politisk opposisjonsaktivitet i eksil blir overvåket, registrert og rapportert til eritreiske myndigheter er svært høy.

4.3.1 To-prosentskatt til eritreiske myndigheter

Alle våre informanter fortalte om to-prosentskatten, og deres beskrivelser av innkrevingsmetoder og tilhørende pressmidler støttes av et omfattende kildemateriale. Den eritreiske regjeringen pålegger eksil-eritreere å betale en flat inntektsskatt på to prosent til myndighetene. Fram til 2016 fungerte det såkalte «Eritreiske informasjonsforbund» med kontor i Oslo sentrum som den forlengede arm for eritreiske myndigheter for å inndrive skatten fra eritreere bosatt i Norge. Virksomheten ved kontoret opphørte offisielt det året, etter at utenriksdepartementet rettet en protest til den eritreiske ambassaden i Stockholm. UD fikk da opplyst at prinsippet som legges til grunn er at skatten er frivillig, men at den må betales av alle eritreere eller personer med eritreisk opprinnelse som en forutsetning for å få tjenester fra den eritreiske staten.⁵⁰ Også eritreisk informasjonsforbund benekter at de presser eritreisk diaspora, og hevder at det er en frivillig avgift.⁵¹

Informantene forteller også at det er vanlig at norsk-eritreere også må signere en «angreklæring» i forbindelse med skatteinnkrevingen, der de tar avstand fra sine eventuelle tidligere ufordelaktige utsagn om regimet. I en uoffisiell engelsk oversettelse av det som påstås å være kopi av angreskjemaet heter det:

I, whose name is the above-stated citizen, hereby confirm with my signature that all the foregoing information which I have provided is true and that I regret having committed an offence by failing to fulfill my national obligation and that I am willing to accept the appropriate measures when decided.

De tjenestene som nektes dersom skatten ikke betales, omfatter først og fremst utskrivning av pass (og eventuelt andre reisedokumenter som visum for norske statsborgere), men også andre offentlige dokumenter, slik som vitnemål, fødselsattester, vigselsattester, osv.

Jeg kjenner mange som henter eritreiske pass, og som blir godtatt. Men sånne som meg får ikke.

Dette innebærer i praksis at norsk-eritreere må betale denne skatten årlig for å kunne motta alminnelige konsulære tjenester i Norge, og for å kunne opprettholde kontakt med Eritrea i form av besøk, eiendom, arverettigheter, osv.

Informanter forteller også om trusler om utestenging fra eksilmiljøet. Norsk-eritreere som ikke betaler to-prosentskatten kan bli nektet adgang på møter, gudstjenester og kulturarrangementer. Informantene forteller også at norsk-eritreere som avstår fra å betale, har blitt gjenstand for ulike former for trakassering, blant annet er kvinner blitt utsatt for

⁴⁹ Eritrea: Politisk aktivitet i eksil. *Landinfo*, 15. januar 2010. Hentet 9. oktober 2019 fra https://landinfo.no/asset/1296/1/1296_1.pdf

⁵⁰ Brende avskiller Eritreas «ambassade». *Nettavisen*, 28. september 2016. Hentet 12. desember 2019 fra <https://www.nettavisen.no/nyheter/brende-avskiller-eritreas-ambassade/3423266927.html>.

⁵¹ Avviser press og skatteinnkreving. *Nettavisen*, oppdatert 12.9.2016. Hentet fra <https://www.nettavisen.no/na24/avviser-press-og-skatteinnkreving/3423259125.html>.

nedsettende kommentarer på sosiale medier, og har fått uanstendige bilder tilsendt på mobiltelefonen.

Videre forteller informantene om sanksjoner rettet mot familiemedlemmer i Eritrea. En nyhetsartikkel melder om sanksjoner i form av tap av handelslisenser, bøtelegging, arrestasjoner og trakassering.⁵² Vi beskriver dette i mer detalj nedenfor.

4.3.2 Religiøst press

Det er i underkant av 40 trossamfunn og menigheter med tegnstrengen «eritre» i navnet som er registrert i Brønnøysundregisteret, fordelt over mesteparten av landet. Flertallet er ortodokse, tilhørende den koptiske kirken. Vi får opplyst at den tidligere patriark Antonius i den eritreiske koptiske kirken har blitt avsatt av myndigheten til fordel for en regimevennlig patriark, men at den egyptiske patriarken ikke anerkjenner denne, og har innsatt en annen eritreisk patriark i eksil som vikar for den avsatte patriark Antonius. Informantene forteller at mange av de norsk-eritreiske trossamfunnene oppfattes å være regimevennlige og politiserte, i den forstand at de underkaster seg den regjeringsoppnevnte patriarken, og at opposisjonelle medlemmer og menighetsmedlemmer som unnlater å betale to-prosentskatten blir frosset ut.

Utfrysing fra menighetene skal skje dels ved at de styrende organer overtas av regimevennlige personer, og dels ved at de «uønskede» personene ekskluderes fra viktige sosiale sammenhenger i menigheten, slik som konfirmasjoner o.l. Vi får opplyst at norsk-eritreere har etablert enkelte politiske uavhengige menigheter, som i stedet anerkjenner vikar-patriarken i Egypt som sitt religiøse overhode.

4.3.3 Konsekvenser

Opposisjonelle norsk-eritreere forteller om trusler og diskreditering. Flere nevner at de får merkelappen forræder hvis de ikke slutter å uttale og engasjere seg.

Kirken [...] vår patriark er under arrest. Vi får ikke snakke om ham eller be for ham. Da får vi ikke gå i den kirken – vi er i Norge men må følge diktatorankegang ellers er vi forrædere.

Vi ble fortalt om dødstrusler rettet mot opposisjonelle selv og nære familiemedlemmer framsatt gjennom Facebook. Men trusler framsettes også i det offentlige rom.

For eksempel om jeg er på en kafe eller i en bar eller i et bryllup, så kommer de og truer ... de sier «vi kan gjøre hva vi vil. Vi kan drepe barna dine».

Vi ble fortalt om en norsk-eritreer som er ansvarlig for et debattforum, ble truet med at et nærstående familiemedlem ville bli drept dersom vedkommende ikke utestengte en opposisjonell norsk-eritreer fra forumet.

Informanter forteller om langvarige arrestasjoner av nære familiemedlemmer, som de knytter til sine egne aktiviteter i eksilmiljøet i Norge. Informantene forteller også at myndighetene står bak «forsvinninger». Et drap på et familiemedlem til en norsk-eritreer mistenkes å være utført som en form for gjengjeldelse knyttet til vedkommendes opposisjonsvirksomhet i Norge. En informant fortalte at hen unngår all kontakt overhode med familien i Eritrea for ikke å utsette dem for risiko for forfølgelse fra myndighetene.

Jeg unngår kontakt med familien i Eritrea, for da kan de blir forfulgt. De kan bli fengslet.

Diskreditering kan skje ved at det framsettes usanne og skandaliserende påstander om aktive opposisjonelle på sosiale medier. Eksempelvis har vi fått rapportert om at det kan framsettes «opplysninger» om bigami gjennom proforma ekteskap i utlandet, eller det

⁵² Høyre: Norge bør vurdere å kutte Eritrea-bistand. *NRK*, oppdatert 26. mai 2010. Hentet fra <https://www.nrk.no/urix/--bor-revurdere-eritrea-bistand-1.7138633>

kan opprettes falske profiler på datingsider der en person framstilles som homoseksuell, noe som kan ha en ødeleggende virkning på anseelse i eritreiske eksilmiljøer.

En informant forteller om innskrenket bevegelsesfrihet og redusert livsutfoldelse.

Jeg mottok drapstrusler, jeg fikk voldsalarm. Jeg har ikke vært i Oslo sentrum på to år, og jeg er veldig forsiktig når jeg er på kjøpesenter. Jeg føler meg ikke trygg. Jeg drar rett på jobb og rett hjem. Jeg tror ikke politiet kan beskytte meg. Min bevegelsesfrihet er veldig begrenset.

Frykt for regimet kommer til uttrykk på ulike arenaer. Blant annet er det hos noen en skepsis mot å bruke eritreiske tolker i frykt for å bli angitt eller manipulert. Det vises til et eksempel der en person skulle forklare helsepersonell om skader han hadde fra gammelt av. Hvorpå tolken som var til stede uttalte til pasienten at vedkommende ikke måtte si slike ting om sitt eget land, og at det kunne oppfattes som kritikk av regimet.⁵³

Flere forteller om hvordan de har blitt ekskludert og sosialt frosset ut fra sosiale arenaer som et resultat av sitt politiske engasjement. En informant forteller om da det ble kjent at hen ble oppfattet som motstander av regimet.

Dagen etter var det barnedåp. Vi satt helt alene. Ingen ville sitte med oss.

Etter den dagen har jeg vært stengt ute. Mine barn har ingen eritreiske venner. Etter den dagen nektet barn å være venner med mine barn.

Jeg blir ikke invitert i brylluper og andre sosiale sammenkomster.

Hvis du ikke betaler [eritreisk skatt], du får ikke reise, blir isolert, blir kalt forræder.

Norsk-eritreere kan i frykt for å bli rammet av ulike former for press velge å unngå kontakt med enkeltpersoner, og dermed selv bidra til ekskludering.

Jeg kan ikke besøke dem – det er utpressing. Noen andre kan si at de ikke skal involveres i meg for da kan de ikke reise til Eritrea.

Å ha tilhørighet til et fellesskap er viktig, og for mange har det stor betydning å være en del av diasporamiljøene, både sosialt, og for eksempel for å få etablert en tilknytning til norsk arbeidsliv. Det er også viktig fordi eget familienettverk er begrenset i Norge

Norsk kultur og eritreisk samfunn er helt forskjellige. I Norge kan man leve alene. Eritreisk samfunn fungerer ikke sånn [...] stor familie [...] slektninger. Vi føler oss veldig ensom hvis man blir presset ut. Trussel for å bli isolert. Du har vokst opp i kulturen. Man trenger nettverk – jeg fikk jobb gjennom nettverk. Du kan ikke leve uten nettverk. Hvis man krangler med nettverket mister man alt. Fra dag én kunne jeg få venner. Jeg er flink til å fortelle – jeg var flink til å samle venner rundt meg. For en som ikke er utdannet og ikke kan norsk er det vanskelig. Kirken er veldig viktig. Man har sterk tilknytning og ønsker å delta. Man klarer ikke å stå imot.

I en artikkel går det frem at frykten for å bli frosset ut av det eritreiske fellesskapet for noen er større enn frykten for at det skal være spioner og angivere i diasporamiljøene. Angiveri er tross alt noe som er kjent, uttaler personen som blir intervjuet.⁵⁴

Ekskludering fra foreningsliv, menigheter og sosiale sammenhenger kan ha vidtrekkende og alvorlige konsekvenser for norsk-eritreeres livsutfoldelse. I mange tilfeller presses folk til å avslutte kontakt med egne slektninger, slik at norsk-eritreere som faller i unåde mister familienettverk i Norge. Dette kan være snakk om personer med lang botid i landet, men det kan også være snakk om relativt nyankomne personer med lite kjennskap til og muligheter til å orientere seg i det norske samfunnet.

⁵³ Tolken sa jeg ikke måtte snakke slik om landet mitt. *Agderposten*, oppdatert 17.9.2019. Hentet fra <https://www.agderposten.no/nyheter/tolken-sa-jeg-ikke-matte-snakke-slik-om-landet-mitt-1.2520504>

⁵⁴ Det finnes spioner her på Sørlandet. Det vet alle. *Agderposten*, sist oppdatert 17.09.2019. Hentet fra <https://www.agderposten.no/nyheter/det- finnes-spioner-her-pa-sorlandet-det-vet-alle-1.2512692>

Vi får opplyst i intervju at mange av de nylig ankomne eritreiske flyktingene er traumatiserte etter å ha overlevd livsfare og overgrep på fluktruten gjennom Nord-Afrika og over Middelhavet. En av våre informanter uttrykte fortvilelse over at disse sterkt støttestrengende personene etter vedkommendes oppfatning møter støttespillere og samarbeidspartnere tilknyttet regimet som de flyktet fra, når de henvender seg til eksilmiljøet i Norge for å få hjelp og bistand.

4.3.4 Svekket tillit til norske myndigheter

Våre informanter uttrykker frustrasjon over at norske myndigheter i ulike sammenhenger forlanger dokumentasjon som må innhentes gjennom eritreisk utenriksstasjon. Et eksempel som ble nevnt var at NOKUT forlanger vitnemål som dokumentasjon til søknader om godkjenning av utdanning. Ett slikt dokument kan avstedkomme skattekrav på mange tusen kroner; det er ikke uvanlig at konsulatet forlanger framvisning av selvangivelse flere år tilbake som grunnlag for skatteberegningen. Vi har blitt fortalt om tilbakevirkende skattekrav på opp mot 200 000 kr. Offentlig tilgjengelige skattelister er trolig til hjelp for eritreiske myndigheter i deres innkrevingsarbeid.

Noen av våre informanter fikk voldsalarm etter å ha anmeldt trusler. Vi ble også fortalt om en som i samråd med det lokale politiet byttet bosted innen samme bygd av sikkerhetshensyn.

Men det er ikke alle som er tilfreds med responsen til norsk politi. Vi ble fortalt om en episode der en norsk-eritreer ble bedt om å komme tilbake uka etter da vedkommende ville anmelde trusler på den lokale politistasjonen. Det kan også i noen tilfeller gå flere uker etter innlevert anmeldelse uten at den anmeldende part registrerer noen synlig oppfølging fra politiets side. En informant hadde inntrykk av at norsk politi ofte ikke innser alvoret i dødstrusler som framsettes i den hensikt å få offeret til å slutte med helt ordinær, lovlig politisk virksomhet.

En informant fortalte om et tilfelle der advokaten til en som var anmeldt for trusler fikk utlevert personalia om den som hadde anmeldt i etterforskningsdokumentene, og tilsynelatende formidlet denne informasjonen videre til sin klient, noe som i sin tur avstedkom at anmelderen ble utsatt for ytterligere trusler og press. Slike opplevelser bidrar til svekket tillit til norsk politi, og noen slutter å melde fra.

Basert på informantenes fortellinger får vi inntrykk av at de som framsetter trusler, gjør det på en måte som gjør at de kan unndra seg straffereaksjoner. De som oppholder seg i Norge, framsetter muntlige trusler i fysiske møter. De vil da være identifiserbare, men det vil mangle bevis. De som ikke oppholder seg i Norge, vil kunne være identifiserbare fordi de bruker digitale plattformer, men selv om de etterlater seg bevis, befinner de seg utenfor rekkevidden til norsk politi.

Det fortelles at enkelte av regimets støttespillere og samarbeidspartnere får betalt av eritreiske myndigheter. Det fortelles også at eritreiske myndigheter har inngående kjennskap til prosessene og dokumentasjonskravene i norsk asylforvaltning, noe som gjør at infiltratører (eller «agenter» om man vil) er i stand til å presentere godt tilpassede redegjørelser om sitt påståtte beskyttelsesbehov når de søker om opphold som asylsøkere. Også oppfatninger om slike forhold kan bidra til svekket tillit til norske myndigheter blant norsk-eritreere.

4.3.5 Krav om innordning

Våre informanter forteller at eritreiske myndigheter legger stor vekt på å ta kontroll over eksilmiljøene og -organisasjonene, blant annet i Norge. Framgangsmåten kan beskrives som «kopping» av styrende organer i organisasjonene.

Informantenes historier tegner et bilde av at eritreiske myndigheter stiller fire *krav* til *innordning*. For det første må man avstå fra å kritisere det sittende regimet i Asmara, og mange må signere «angreerklæringen». For det andre må to-prosentskatten betales. For det tredje må man delta på de «rette» politiske, kulturelle, religiøse og sosiale arenaene, og unngå de «ukorrekte». Til sist må man unnlate å omgå eritreere som ikke har innordnet seg, slik at man ikke kan mistenkes for å være i motstand, noe som innebærer at man deltar i den sosiale eksklusjonen av de som er i motstand.

Spenningen mellom motstand og innordning kan sies å prege organisasjoner i den eritreiske diasporaen i Norge. Eritreakomiteens leder Finn Våge uttaler at regimevennlige foreninger er en del av et undertrykkelsesapparat som egentlig er propagandainstitusjoner i Norge for regimet i Eritrea.⁵⁵

I et intervju ble vi fortalt om et undervisningstiltak for barn – en språkskole i tigrinja, som drives på lørdager på en barneskole i regi av en norsk-eritreisk organisasjon – i realiteten er kontrollert av regimevennlige aktører, og at innholdet i undervisningen er ensidig pro-regime-orientert.

Flere avisartikler beskriver hvordan personer som opererer på vegne av eritreiske myndigheter saboterer ethvert forsøk på å danne organiserte fellesskap. I den grad fellesskap overlever, er det fordi regimevennlige personer har tatt over styringen, og ekskluderer eritreere som ikke støtter regimet.^{56,57,58} Det hevdes at arrangementer i regi av regimevennlige organisasjoner har som formål å generere inntekter til regimet.⁵⁹

Kjetil Tronvoll, som er forsker ved Bjørknes Høyskole, mener det å så splid og skape frykt er blant strategiene regimevennlige personer bruker for å motarbeide diasporisk opposisjon.⁶⁰ Tronvoll formidler i flere artikler at forholdene som er avdekket i det eritreiske miljøet der eritreiske myndigheter forsøker å intimidere eksilmiljøet, har skjedd over lang tid, og at det begrenser personers organisasjonsfrihet og ytringsfrihet.^{61,62} Han sier til Agderposten:

Det må være en forferdelig situasjon å være i når eritreerne føler seg tvunget til å underordne seg regler og maktstrukturer i et autoritært regime, selv om de lever i et fritt og demokratisk land. Myndighetene har et stort ansvar med å gjøre noe med denne situasjonen.

Vårt materiale gir få holdepunkter for å vurdere det relative omfanget av de to responsstrategiene *innordning* og *motstand* blant medlemmene i den eritreiske

⁵⁵ Bak lukkede dører feires Eritreas nasjonaldag i Arendal. Hvorfor slipper ikke offentligheten inn? *Agderposten*, sist oppdater 17.9.2019. Hentet 9. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/bak-lukkede-dorer-feires-eritreas-nasjonaldag-i-arendal-hvorfor-slipper-ikke-offentligheten-inn-1.2511959>

⁵⁶ Agderposten omtalte frykten: - Vi må vite mer om dette, sier statssekretær. *Agderposten*, sist oppdatert 17.9.2019. Hentet 9. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/agderposten-omtalte-frykten-vi-ma-vite-mer-om-dette-sier-statssekretaer/>

⁵⁷ PST: Kan være et utsatt etterretningsmål. *Agderposten*, sist oppdater 16.9.2019. Hentet 9. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/pst-kan-vaere-et-utsatt-etterretningsmal/>

⁵⁸ Han trodde han var fri: - Men regimet var jo også her. *Agderposten*, sist oppdater 16.9.2019. Hentet 9. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/han-trodde-han-var-fri-men-regimet-var-jo-ogsaa-her/>

⁵⁹ Mener konsert i Stavanger er et redskap for diktator i Eritrea. *Stavanger Aftenblad*, 11. desember 2015. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/4LkEq/mener-konsert-i-stavanger-er-et-redskap-for-diktator-i-eritrea>

⁶⁰ Han trodde han var fri: - Men regimet var jo også her. *Agderposten*, sist oppdater 16.9.2019. Hentet 9. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/han-trodde-han-var-fri-men-regimet-var-jo-ogsaa-her/>

⁶¹ Ibid.

⁶² Ekspert om Agderpostens reportasjer: - Dette må regjeringen gripe fatt i. *Agderposten*, sist oppdatert 17.9.2019. Hentet 9. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/ekspert-om-agderpostens-reportasjer-dette-ma-regjeringen-gripe-fatt-i/>

diasporaen i Norge. Det er også grunn til å minne om at det er gradforskjeller i begge strategiene. Det er viktig for oss at vår beskrivelse ikke skal gi opphav til fordømmelse av de som på ulike måter presses til ulike grader av *innordning*. Tvert imot fortjener alle som utsettes for press og kontroll vår dype sympati og forståelse.

4.4 Uigurisk diaspora: Systematisk press og kontroll

Uigures situasjon i Xinjiang-provinsen i Kina (av uigurer benevnt som Øst-Turkestan) er hyppig omtalt i media. Artikler beskriver hvordan uigurer i Kina interneres i leire der de skal omvendes til å vise sin støtte til kommunistpartiet og fraskrive seg store deler av sin muslimske tro og kulturelle identitet. I Norge bor det i dag anslagsvis 2500 uigurer.⁶³

Flere nyhetsartikler omtaler uigurers situasjon helt tilbake til 2011, og omhandler blant annet hvordan disse utsettes for press og kontroll.⁶⁴ Fra avisartikler framgår det at overvåking og kartlegging av uigurer skjer ved bruk av agenter og digital teknologi. Ett eksempel er en svensk statsborger av uigurisk opprinnelse som i 2010 ble dømt for spionasje mot uigur-flyktninger i Norge og Sverige. Vedkommende hadde blant annet infiltrert World Uyghur Congress og videreformidlet informasjon om uigurers helsetilstand, reiser og politiske oppfatninger til en kinesisk agent. Videre var det innhentet telefonnumre, adresser og asylstatus til uigurer bosatt i Sverige, Tyskland, USA og Norge, samt annen personlig informasjon.^{65,66} Uigureksperten Rian Thum, som er historieprofessor ved Loyola-universitetet i Louisiana i USA, forteller at kinesiske myndigheter systematisk ønsker å kontrollere uigurisk diaspora og stagge diskusjonen om masseinterneringsleirene.⁶⁷

I våre intervjuer med uigurer ble vi fortalt om ulike opplevelser av å ha blitt utsatt for press og kontroll. Det flere er opptatt av å formidle, er at situasjonen for den uiguriske diasporaen i Norge må ses i sammenheng med kinesiske myndigheters håndtering av minoriteten i Kina. De mener at det som uigurer i Norge har blitt og blir utsatt for, ikke er tilfeldige hendelser, men skyldes systematiske grep fra kinesiske myndigheter om å få kontroll og oversikt over uigurer både internt i Kina og i diasporaen.

4.4.1 Personkontroll

Informantene mener at det som uigurisk diaspora opplever i Norge, har sitt utspring i hva kinesiske myndigheter påbegynte i slutten av 2016 og begynnelsen av 2017, der de systematisk begynte å utøve kontroll blant annet ved å innhente data om uigurer internt i Kina. De innhentet biometriske data, innførte stemmegjenkjenning, og tok blodprøver og DNA-prøver fra innbyggere over 14 år. Informantene forteller at myndighetene fotograferte uigurer, og bedrev kameraovervåking som kunne bidra til ansikts-gjenkjenning. Det ble ifølge en informant installert kameraer nesten hver 100. eller 200. meter langs veier og gater, noe som gjør det mulig å kontrollere uigurbefolkningens

⁶³ Hentet 28. februar 2020 fra <http://uigurene.no/about/>.

⁶⁴ Blant annet artikkelen Mann pågrepet for spionasje mot tibetanere i Sverige. *Folkebladet*, sist oppdatert 27 februar 2017. Hentet 11. oktober 2019 fra <https://www.folkebladet.no/utenriks/2017/02/27/Mann-pa-grepet-for-spionasje-mot-tibetanere-i-Sverige-14318975.ece>

⁶⁵ Kina spionerte på flyktninger i Norge og Sverige. *TV2*, 17.6.2011. Hentet 13. oktober 2019 fra <https://www.tv2.no/a/3519355/>

⁶⁶ Uyghur Sentenced for Spying. *Radio Free Asia*, 9. March 2019. Hentet 11. oktober 2019 fra <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/spying-03092010132203.html>

⁶⁷ Han flyktet fra Kina, men myndighetene fant ham i Norge. *Aftenposten*, 17. september 2018. Hentet 7. oktober 2019 fra <https://www.aftenposten.no/verden/i/xRk4BQ/han-flyktet-fra-kina-men-myndighetene-fant-ham-i-norge>

bevegelser. Innbyggere ble pålagt å laste ned en applikasjon på mobiltelefonene som gir politiet tilgang til innhold og trafikk. En av informantene mener dette er lovpålagt, og forteller videre at uigurer kan pågripes og straffes hvis de har lengre skjegg eller går i moskeen, da dette anses som tegn på at vedkommende har ekstremistiske tanker.^{68,69} Informanter beskriver at myndighetene innhenter informasjon for å få total kontroll over innbyggerne, og kartlegger bilskilt, elektrisitetsforbruk, bensinforbruk, hvor det er kjørt og gjennom hvilke sjekkpunkter. Videre kartlegges det om uigurene har slektninger i utlandet, noe som vil telle negativt i sikkerhetspolitiets profilering av enkeltpersoner.

Det som informantene forteller, skildres også i artikler som beskriver utstrakt digital overvåking. Artikkelen viser til at det biometriske kartleggingsarbeidet er beskrevet i et kinesisk offisielt dokument, «The Xinjiang Uyghur Autonomous Region Working Guidelines on the Accurate and Verification of Population».⁷⁰

Våre informanter forteller at slik kartleggingsvirksomhet også utøves mot personer i diaspora. De mener dette gjøres for å få en utfyllende kartlegging av uigurer i Kina og deres familie og nettverk, og for å få kontroll over diasporaen. Informanter forteller at slektninger i utlendighet, inkludert uigurer i Norge, har fått beskjed av myndighetene om å fylle ut ulike skjemaer. Noen har blitt bedt om at de må sende kopi av passet sitt, kontrakt til arbeidsplasser eller studiesteder, eller sende et bilde av seg selv foran ulike norske institusjoner. Informantene forteller at disse hendelsene satte mange uigurer i diasporaen under krysspress. De frykter for hva som kan skje hvis de sender dokumentasjonen, og de frykter hva som kan skje dersom de unnlater å gjøre det. Mange uttrykker også sterk bekymring for at familiemedlemmer skal bli internert.

I intervjuene fortelles det at norsk-uigurer, i forbindelse med besøk i Kina, har opplevd å bli hentet inn til politistasjonen for avhør. Politiet har tatt passet under avhøret, noe som har medført sterk redsel for ikke å slippe ut. Politiet har også tatt kontroll over mobiler og muligens inpsisert disse. En av informantene antok at politiet ønsket å finne kontaktinformasjon til personer i Norge på telefonen. Politiet stilte spørsmål rundt motivene for å reise ut av Kina, for å dra til Norge, og for å besøke Kina. På politistasjonen tok politiet blodprøver, fingeravtrykk, DNA-prøver og kopi av ID-papirer, og fotograferte ansiktet fra ulike vinkler. Politiet har bedt om at personer leser høyt fra avisartikler. Det antas at dette er for å få opptak av stemmen med sikte på å kunne utføre stemmegjenkjenning.

Gjennom disse avhørene blir det både utøvd kontroll og kartlegging. Det oppleves dessuten som en sterk pressituasjon å bli utsatt for avhør på politistasjoner, og informantene forteller om frykt for å ikke slippe ut. Tilsvarende fortelles det om at personer ved lokale politistasjoner i Kina har sendt venneforespørsler via WeChat. Der krever de at personer oppgir informasjon om sine norske pass, ID-kort, adresse og skolebevis, eller fotograferer seg foran skolen med skolens navn, og at dette var noe som måtte oppgis for å unngå konsekvenser.

4.4.2 Kommunikasjonskontroll

Informantene forteller om andre kontrollmidler myndighetene har benyttet seg av. De mener uigurer i Xinjiang i slutten av 2016 og begynnelsen av 2017 begynte å slette eller blokkere norske uigurer fra kommunikasjonsapplikasjonen WeChat. Flere familie-

⁶⁸ Forøvrig omtalt i China Uighurs: Xinjiang ban on long beards and veils. *BBC*, 1. april 2017. Hentet 10. oktober 2019 fra <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-39460538>

⁶⁹ China detains Uighurs for growing beards or visiting foreign websites, leak reveals. *The Guardian*, 18. februar 2002. Hentet fra <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/18/china-detains-uighurs-for-growing-beards-or-visiting-foreign-websites-leak-reveals>

⁷⁰ China: Minority Region Collects DNA from Millions. *Human Rights Watch*, 13. desember 2017. Hentet 21. oktober 2019 fra <https://www.hrw.org/news/2017/12/13/china-minority-region-collects-dna-millions>.

medlemmer i Kina oppga til uigurer i Norge at årsaken var at *vinden kommer* – med det signaliserte de at det er vanskelige dager i vente. Informantene forteller også at et stadig større antall uigurer bosatt i Norge ikke var i stand til å oppnå kontakt med familie i hjemlandet på telefon i denne fasen.

Flere nyhetsartikler beskriver at tredjeland kan være arenaer for press og kontroll. Ved å benytte WeChat kan kinesiske myndigheter overvåke uigurers kontakt med familie og slekt som befinner seg i eksil i andre land, for eksempel i Tyrkia. Flere informanter forteller at de unngår å bruke applikasjoner som WeChat for å unngå myndighetenes kontroll:

WeChat – jeg har aldri brukt den, for den er en kinesisk app, og den er mistenkelig. Den appen kan spionere eller stjele informasjon – spionprogrammer, det er bekreftet. De som er i utlandet blir advart om at de ikke skal bruke appen. Jeg har aldri gjort det, men mange andre uigurer hadde det før 2014 og pratet med familie og venner.

Nettavisen Volexity beskriver forøvrig andre måter myndighetene kan utøve kontroll mot diasporaen via bruk av digital infiltrering og overvåking, og mener digital overvåking og kartlegging i stor grad er rettet mot uigurisk diaspora.⁷¹ Bakgrunnen for deres konklusjon er at nettsider med overvåkingsteknologi allerede er utilgjengelig for personer internt i Kina, og dermed en meningsløs strategi for å kartlegge aktiviteten til interne uigurer. Teknologien brukes dermed først og fremst til å følge bevegelser til uigurisk diaspora, og kartlegge hvem de kommuniserer med. Eksempler som nevnes er infiltrering av mobiltelefoner og e-post og kompromittering av uigurske nettsider.

While Uyghurs living within China are already subject to numerous forms of physical and electronic surveillance, it reasonable to expect they have also been targeted for digital surveillance. However, as the sites listed in this post are actually blocked in China, it can be seen that the Uyghur diaspora around the world are also primary targets of these digital surveillance operations. These operations can be used to track the movements of Uyghurs outside of China and spy on those they are communicating with. Volexity believes that China has continued to increase the level of effort and sophistication they have put into targeting Uyghurs. As a result, it is critically important that Uyghurs take into consideration when using their computers and mobile devices that they may have been targeted and compromised ...⁷²

4.4.3 Fra kartlegging og kontroll til press via bruk av familiemedlemmer

I intervjuene blir det skildret hvordan utviklingen i Kina har fått konsekvenser for uigurer i Norge. Informanter forteller at politiet i Kina tidligere utøvde kontroll av uigurer i Norge ved å ta kontakt over telefon og via WeChat. Som en respons på dette begynte flere uigurer å dokumentere politiets kontakt, blant annet ved å filme chat-samtaler som viste hvordan kinesisk politi truer enkeltpersoner, og legge ut disse på sosiale medier. Informantene mener dette førte til at politiet endret sin taktikk. Én ny metode var å få familiemedlemmer i Kina til å ringe sine familiemedlemmer i Norge.

Flere av informantene beskriver slike samtaler. Etter høflige innledningsfaser har sikkerhetspolitiet overtatt kontrollen i den andre enden, og det er tydelig at de befinner seg hjemme hos familiemedlemmene. Sikkerhetspolitiet formidler at de ønsker å samarbeide, og at med samarbeid kan det komme fordeler, slik som at familien kan få

⁷¹ Digital crackdown: Large-Scale Surveillance and Exploitation of Uyghurs. *Volexity*, 2. september 2019. hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.volexity.com/blog/2019/09/02/digital-crackdown-large-scale-surveillance-and-exploitation-of-uyghurs/>.

⁷² Digital crackdown: Large-Scale Surveillance and Exploitation of Uyghurs. *Volexity*, 2. september 2019. hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.volexity.com/blog/2019/09/02/digital-crackdown-large-scale-surveillance-and-exploitation-of-uyghurs/>.

reisetillatelse, pass til familiemedlemmer, og penger slik at de kan besøke hverandre. Når informantene forteller at de ikke ønsker å samarbeide, har sikkerhetspolitiet sagt at de bør tenke på familiene sine, på søsken og sine eldre foreldre. De har formidlet at det uigurene driver med i utlandet er uønsket, at de må slutte med politisk virksomhet, at Kina er stort og sterkt, og at det ikke er noe de kan påvirke. Politiet har også endret taktikk fra belønning til trusler. Når informanter opplyser til sikkerhetspolitiet at de opplever det som en plikt å fortsette å arbeide for uigurenas rettigheter og offentlig formidle hvordan uigurene behandles, har politiet fortsatt med å true, for eksempel med utsagn som

De sa at jeg må tenke godt gjennom at jeg er i Norge ... Vi har lange armer, og har alle slags midler, og vi kommer til å knuse deg.

I 2017 gjenopptok politiet kontakten med den uiguriske diasporaen i Norge, både via telefon og Whatsapp. Press både i form av belønning ved samarbeid og trusler om konsekvenser for familie ved manglende samarbeid ble formidlet. Familiemedlemmer selv kunne også ringe og instruere om samarbeid.

[Familiemedlem] sa med en gang at noen ville snakke med meg. Rakk ikke å hilse en gang. De sa de samme kravene, «samarbeide ellers får familien min alvorlig trøbbel». Etter det tok [søsken] telefonen og ba meg om å samarbeide med dem og tenke på [søsken] og på min [forelder] og andre familiemedlemmer. [Søsken] var nesten på gråten. Det var veldig trist. Etter noen uker ringte jeg til [forelder]. [Forelder] gråt veldig, var trist og redd. Og ba meg å snakke med sikkerhetsmyndighetene. Hvis ikke så ville [søsken] og andre familien få problemer. Etter kanskje en eller to uker de sendte melding via Whatsapp med bilde av min [forelder] og [søsken] i min [forelder] sitt hjem. De skrev at min [forelder] har det bra, og hvis jeg vil fortsette å ha kontakt med min [forelder] må jeg samarbeide med dem, og for å snakke [med min forelder må jeg] kontakte min [familiemedlem] via dem – via sikkerhetspolitiet.

Informantenes opplevelser samsvarer med artikler som beskriver de samme metoder og framgangsmåter. Til Aftenbladet forteller en uigur hvordan ett av pressmidlene som omtales for å få uigurer i Kina til å utlevere privat informasjon, er trussel om å bli plassert i leire hvis ikke slektninger i Norge utleverer personlige og sensitive data til kinesiske myndigheter.⁷³ Tidsskriftet *Foreign Policy* beskriver i 2018 hvordan kinesiske myndigheter bruker familie i utlandet som middel for å presse uigurer i Xinjiang. Myndighetene skal ha intensivert en kampanje med å overvåke og true diasporaen. En foreleser i kinesiske studier ved Macquarie universitetet i Sydney mener dette er en strategi for å stilne stemmene i diasporaen. Dette gjelder også tibetanere, han-kinesere og andre utlendinger. Myndighetene skal ha presset uigurer som studerer i utlandet til å returnere hjem med trusler om at ellers ville familien bli straffet. De har avkrevd personlig informasjon fra diasporaen i Frankrike. Videre har myndighetene arrestert slektninger av uiguriske journalister i USA som jobber for Radio Free Asia's Uyghur Service.⁷⁴

The Guardian⁷⁵ omtaler innholdet i en lekket database («Karakax-listen»), der det er nedtegnet begrunnelser for at over 300 uigurer var blitt internert i en av interneringsleirene; her oppgis blant annet å ha besøkt utenlandske nettsider, «*mindre religiøs infeksjon*», *bønn*, og *slektninger i utlandet* (vår utheving). Personer som blir utsatt for dette, er ofte de som for eksempel drar utenlands, anskaffer seg pass, installerer

⁷³ Kina-besøk i Stavanger. Varsler demonstrasjon på 17. mai. *Stavanger Aftenblad*, 13. mai 2019. Hentet 15. oktober 2019 fra https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/BRwVvQ/planlegger-demonstrasjon-i-stavanger-under-kina-besok-paa-17-mai?spid_rel=2

⁷⁴ China's Campaign Against Uighur Diaspora Ramps Up. *Foreign Policy*, 3. april 2018. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://foreignpolicy.com/2018/04/03/chinas-campaign-against-uighur-diaspora-ramps-up/>.

⁷⁵ China detains Uighurs for growing beards or visiting foreign websites, leak reveals. *The Guardian*, 18. februar 2020. Hentet 6. mars 2020 fra <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/18/china-detains-uighurs-for-growing-beards-or-visiting-foreign-websites-leak-reveals>

utenlandsk programvare på personlige datamaskiner, eller leser utenlandske nettsider. Artikkelen konkluderer med at myndighetene retter særlig fokus på religiøs praksis, og at det å ha familiemedlemmer i utlandet kan få konsekvenser. Praksisen kan illustreres med et utsagn fra en av våre informanter:

Kinesiske myndigheter har den viktigste knappen i hånda – familien.

4.4.4 Nye metoder for press og kontroll

En av informantene forteller at kinesiske myndigheter har endret strategi de siste årene, og at pressmidlene og kontrollmetodene mot diasporaen i Norge har endret seg noe. Oppfatningen er at det kinesiske sikkerhetspolitiet før 2017, enten ved å foreta hjemmebesøk til uigurer bosatt i Kina eller via telefonsamtaler til diasporaen, utøvde press mot diasporaen ved å henstille dem om å slutte med sin politiske virksomhet. Et resultat av dette var at en god del uigurer påla seg selvsensur, i redsel for ikke å få visum ved fremtidige besøk. Etter 2017 har nye virkemidler kommet til.

En ny metode kom for dagen i juli 2019, da en fransk eller belgisk journalist kontaktet det uiguriske opposisjonsmiljøet i Norge, og spurte om det var registrert automatiske telefonoppringninger blant uigurene i Norge. På det tidspunktet var det ifølge en av informantene ingen uigurer som hadde fått slike oppringninger. I august startet derimot oppringninger også i Norge. Minst 30 uigurer skal ha fått slike oppringninger, men vår informant antar det er enda flere. Fremgangsmåten er at uigurer blir oppringt av et norsk nummer. Når de svarer, sier en automatisk stemme på kinesisk (mandarin) noe om en «emergency call» eller lignende, og ber mottakeren om å taste 5. Når de har tastet 5, svarer en person i andre enden, og ber den som ringer om enten å møte opp på ambassaden, eller å sende dem ulike typer dokumentasjon. Informantene mener telefonnumrene tilhører den kinesiske ambassaden i Oslo. Den 29. august 2019 la den kinesiske ambassaden ut en uttalelse om at det er svindelforsøk. Informantene tilbakeviser dette:

Men de ber kun om dokumentasjon, ber om oppmøte på ambassaden og de snakker kinesisk.

I avisartikler beskrives lignende merkelige henvendelser. Én artikkel beskriver for eksempel hvordan uiguriske familier i Frankrike har mottatt pakker fra Kina. Én mottaker fikk en pakke med adressen til vedkommendes familie i Kina påskrevet på baksiden og mottakerens telefonnummer på forsiden. Den inneholdt 17 kilo tørket frukt, uten noe informasjon. Familien kjenner ikke til mannens nye telefonnummer, og var ikke avsender. Mannen hadde nylig meldt seg inn i Association of Uighurs of France, og tolket pakken som ett av to budskap: Enten en advarsel fordi han hadde meldt seg inn i organisasjonen, eller et politisk spill for å vise at uigurer ikke er underlagt noe diktatur gitt at familiemedlemmer kan sende pakker til familien i eksil. Andre mottakere har fått pakker inneholdende klær tilsynelatende fra familiemedlemmer, som ber dem svare. Andre igjen har fått beskjed om at det er kommet pakker som må hentes på ambassaden.⁷⁶

Beskrivelsene danner etter vårt syn et bilde av subtile og kreative kontrolltiltak og pressmidler som for utenforstående kan fremstå meningsløse, og som dermed kan bli gjort til gjenstand for tvil. Enkeltpersonene som blir utsatt, er derimot ikke i tvil om verken utøver eller intensjon, og oppfatter det som tydelige advarsler og utøvelse av press (trusler) og kontroll (overvåking).

Et annet aktuelt eksempel som trekkes fram i intervjuene, er installasjon av et stort antall videokameraer rundt ambassaden i Oslo. En av informantene mener flere kan være

⁷⁶ En France, les Ouïghours suivis à la trace. *Libération*. 3. november 2019. Hentet 9. november 2019 fra https://www.liberation.fr/planete/2019/11/03/en-france-les-ouighours-suivis-a-la-trace_1761381

installert som et kartleggings- og kontrolltiltak, slik at kinesiske myndigheter blir i stand til å utøve ansiktsgjenkjenning av uigurer når de oppholder seg i nærheten. Vedkommende er klar over at det ikke er mulig å bekrefte eller avkrefte dette. Informantene kobler telefonoppringningene til forsøk på å få uigurer til å komme til ambassaden, og da risikere å få registrert ansiktet for fremtidig gjenkjenning.

Nok et eksempel som en informant trekker fram, relaterer seg til opposisjonens lansering av prosjektet Uyghur Transitional Justice Database (UTJD) i august 2019, som skal dokumentere forsvunne og utenomrettslige internerte uigurer. Nettsiden skal ha blitt utsatt for stadige innbruddsforsøk, og administratorene av nettsiden har måtte foreta endringer som et resultat av dette. Sett i lys av gjennomgangen Volexity hadde gjort av nettsider som beskrevet over, er det ikke grunn til å anta at dette er usannsynlig. Sett i sammenheng med oppringningene fra august av, mener en av informantene å kunne sette disse to elementene i sammenheng. Vedkommende mener aktivitetene er en del av kontroll- og pressvirksomhet for å forhindre uigurer fra å stå frem med historier om sine savnede familiemedlemmer.

Oppfatningen er at hensikten med å utøve denne formen for press er å stilne opposisjonen, og å vise diasporaen at de kan kontrolleres selv om de er utenfor Kinas grenser.

Kanskje du skjønner hvorfor kinesiske myndigheter gjør dette – for å skremme oss og de bruker familiene våre som gisler og truer oss med å stoppe med å motarbeide og være politisk aktive mot Kina.

4.4.5 Konsekvenser av press og kontroll

Våre informanter beskriver store personlige konsekvenser av å bli utsatt for press og kontroll. Mange forteller om hvordan deres opplevelse av at myndighetene vet hvem og hvor de er, fører til at deres bevegelsesfrihet innskrenkes. De mister blant annet friheten til å reise på besøk til opprinnelseslandene for å besøke venner og familie, noe som reduserer *tilhørighet*. Utsagn som *jeg kan ikke reise til Kina* forekom i flere intervjuer. Noen kan ikke reise i frykt for å bli arrestert. Andre nektes visum eller pass av myndighetene.⁷⁷

De [familie eller familiemedlemmer] får ikke utreisestillatelse i det hele tatt.

Enkelte forteller at de på feriereiser til andre (europaiske) land også kjenner på frykten for å bli overvåket eller utsatt for fare, og ser seg over skulderen på ferieturer.

Når uigurer reiser i utlandet er vi redde og bekymret.

Vi hadde ferie, men samtidig var vi redde for om noen overvåket deg. Og når vi møtes i Oslo og det plutselig dukker opp kinesere blir man redd av det.

Informantene forteller at mange uigurer i Kina kutter ut all kontakt med familie i diasporaen for å beskytte dem mot ubehageligheter.

Intervjuene viser videre at press og kontroll svekker sosiale fellesskap. Mange unngår å ha kontakt med landsmenn.

Jeg har opplevd at noen som jeg har veldig god kontakt med helt til de reiste til Kina og besøkte sin familie. Når de kom tilbake var de helt annet menneske, de sluttet å ta kontakt med meg, ville bare leve sitt liv og isolere seg. Det er synd for dem og synd for oss.

For noen er en konsekvens av å bli utsatt for kontroll at de tar forholdsregler ved å ikke dele lokasjon på Facebook eller Instagram, noe som innskrenker de sosiale nettverkene.

En kar ringte meg og sa «si til kona di om ikke å dele lokasjon på instagram».

⁷⁷ Dette gjelder uigurer som ikke har norsk oppholdstillatelse basert på beskyttelsesbehov.

Også andre beskriver hvordan frykt og redsel kan virke ødeleggende på sosial utfoldelse:

Noen er veldig redde på grunn av de som er politisk aktive opplever at man ikke får reise og besøke og familien opplevde press og sånne ting. Da blir de paranoide og veldig redd, tør ikke vanlige kulturelle aktiviteter engang. De er såpass redde, tør ikke å være med andre uigurer, bare isolerer seg for å ikke bli utsatt for press der nede og her.

Informanter forteller at noen isolerer seg, unngår kontakt med andre uigurer, sletter kontakter fra vennelistene sine på sosiale medier, og kutter kontakt med tidligere politiske meningsfeller. Andre ønsker ikke å la barn delta på kulturelle uiguriske arrangementer eller la barna delta i morsmålsundervisning.

Noen tør ikke å sende barna til morsmålsskole, de er såpass redde. De tror at det er nesten paranoid – tør ikke å sende dem slik at de kan bli utsatt for press.

Intervjuene våre avdekker at en konsekvens av å bli utsatt for press og kontroll er hva vi oppfatter som redusert psykisk helse, noe som i sin tur kan gi redusert deltakelse på ulike livsområder. Frykt og bekymring for at ens nærmeste skal utsettes for noe er utbredt; spesielt er det utstrakt bekymring for familiemedlemmer i opprinnelseslandet.

Den psykiske belastningen er den verste. De fysiske kan man gjøre noe med, man kan anmelde det, men man kan ikke bevise med det psykiske. Det som gjør det veldig vanskelig for oss uigurene, er at vi alltid føler at vi er overvåket, alt kartlegges, men vi kan gjøre veldig lite.

Det er en stor belastning at informantene ikke har vært i stand til å få kontakt med familiemedlemmer på lang tid. Noen har ikke hatt kontakt på mange år. Informanter antar at familiemedlemmene er internert, og de sliter med å ikke vite hva som har skjedd med dem. De vet ikke om en eventuell internering er et ledd i kinesiske myndigheters generelle og omfattende forfølgelse av uigurbefolkningen, og at det dermed ville skjedd uansett, eller om det er en konsekvens av at de selv bor i utlandet eller deres politiske virksomhet i Norge – noe Karakax-listen som vi henviste til i punkt 4.4.3 illustrerer.

Sliter med å konsentrere meg på skolen, verken på skole eller jobb. Hver eneste dag er jeg våken med bekymring for at det ikke er bra nyhet. Så i fjor tok jeg psykisk behandling – jeg fikk tilbud gratis med møte med psykolog. ... Jeg var helt ødelagt i fjor. Jeg er litt bedre men jeg kan ikke si jeg er 100 prosent normal som jeg er når jeg har kontakt med moren min. Fortsatt livredd for at noe skal skje verre med ... familiemedlemmer. Nå sliter jeg fortsatt med å konsentrere meg. ...

Etter at pappaen min ble fanget det påvirker meg kjempemye. Jeg kan ikke konsentrere meg – jeg er student men kan ikke tenke på studiene mine. I kveldene og natta jeg kan ikke sove. Før jeg kan sove veldig bra men nå kan jeg ikke.

Jeg har sett flere ganger dårlige nyheter om konsentrasjonsleire så jeg tenker på pappa og broren min. Det påvirker min psykologi.

Første fasen var å leve med den følelsen av at du er hjelpeløs. Den psykologien påvirker deg. Hvordan du ser på livet og sånne ting. Personlig måtte jeg gå til slutt til psykolog ... Jeg tenker at jeg hadde ikke problemer men det var bare å finne noen jeg kunne snakke med. Mange kunne sagt at du kunne snakket med venner men alle, til og med [ektefellen] lever i det samme situasjonen. ... vil bare legge til presset man har allerede. ... Tenkte ikke over at så vanlig prat kan hjelpe mye men hjalp for meg. Ellers kan det påvirke familien.

En av informantene var skremt over at sikkerhetstjenesten hadde fått tak i vedkommendes telefonnummer. Her ble bekymringen for familie i hjemlandet overført også til familiemedlemmer i Norge:

... Psykisk belastning – hvorfor har de fått tak i telefonnummeret mitt? Jeg er bekymret for hvordan mine [barn] – hvis de kommer sent, jeg begynner med en gang å ringe SFO – vi lever med det i det daglige. Du vet aldri.

Informantene forteller spesielt om søvnvansker, depresjon og konsentrasjonsproblemer. Det som forårsaker den psykiske slitasjen er i hovedsak bekymring for om familien i

opprinnelseslandet blir utsatt for arrestasjoner, internering av myndighetene, eller andre ubehageligheter og sanksjoner. Mange bekymrer seg også for foreldre som blir eldre i opprinnelseslandet, og opplever sorg over at disse ikke kan ha kontakt med barna sine og bli kjent med eventuelle barnebarn.

Egentlig påvirker det ganske mye. Særlig psykisk. Vi tenker og savner familien vår, jeg savner min mor og familiemedlemmer. Andre har fått besøk av sin familie og de får reise men det kan ikke vi. Jeg angrer ikke. Når jeg ser andre reiser og deres familier kommer til Norge – hvis jeg hadde gjort det samme som dem kunne jeg fått min familie på besøk men det var et bevisst valg. Man tenker på familien og savner. Særlig når de blir eldre – de vil også ha lyst til å se oss og barn – det er veldig tungt for dem også. ... ganske trist. Det gir psykisk press og stress, nedstemthet og depresjon. Og sinne mot ... regimet. Man trenger ganske mye mot og styrke.

Som sitatene viser, gir bekymring for egen familie virkninger på enkeltpersoners psykiske helse. For noen blir bekymringene altoppslukende, og på den måten en energityv som tar krefter og fokus fra hverdagslivet. Dette igjen får konsekvenser for overskudd og konsentrasjon til arbeid og studier - og for noen påfølgende sykmeldinger.

Psykisk og dagligliv og påvirker arbeid ... påvirker arbeidskraften og arbeidsforholdet.

Intervjuene avdekker at press og kontroll bryter ned tillit både til medmennesker og norske samfunnsinstitusjoner. Dette kan føre til dagligdagse vaner, som stadig vekk å se seg ofte over skulderen:

... er det en spion, eller et tilfeldig menneske som bare koser seg?

En informant forteller at det også eksisterer mistanke i miljøet om at det finnes infiltratører som spionerer for Kina, og viser til eksempler der personer er arrestert for slik infiltrasjon i Sverige, Tyskland og Nederland. Slike mistanker rammer hele diasporagrupper, noe vedkommende mener er myndighetens intensjon:

Det var kinesiske målet – det får sånn effekt. Det sprer seg ut til flere – egentlig opplever hele miljøet press, men det er forskjellig grad, mer og mindre. Uansett om det er press eller ikke, føler de seg utrygge og overvåket. ... det spres frykt i miljøet.

Flere opplever at de har meldt fra om press og kontroll til norske myndigheter, uten at de opplever det har hjulpet på deres situasjon. For mange fører det til en sviktende tillit til norske institusjoner og myndigheter.

... demonstrasjonen 15. mai da kinesisk delegasjon kom hit ... Vi var i buret ... fikk ikke lov å gå ut. ... Det viser at til og med her i Norge når vi har rett til å bevege oss, begrenses vi. ... Og i tillegg har vi ikke lov til å skrike eller rope – vi ser det som en ganske stor begrensning og tenker er vi i Norge eller en del av den kinesiske staten? Det er noe vi opplever ganske ofte.

Sender man brev hører man ikke noen ting.

Amnesty er ganske aktive i dette, men det hjelper ikke hvis regjeringen eller politiske ledelsen ikke tar det videre.

... Kina kan bare gjøre det de vil – hvor mye garanti har dere for at det ikke vil implementeres på den norske befolkningen?

En av de uiguriske informantene forteller at det var langt flere som mottok automatiske oppringninger og som opplevde ulike former for trakassering enn de som har rapportert om det. Dette forklares dels med redsel, og dels med en form for avmakt. De opplever at kinesiske myndigheter driver med represalier mot dem, mens Norge forholder seg stille, og mange tenker dermed at det ikke nytter å si fra. Resonnementet som følges er at dersom man melder fra, blir konsekvensene for familiemedlemmer i Kina for store sett i forhold til den minimale hjelp som man opplever at norske myndigheter yter.

Mistillit til andre samfunnsinstitusjoner kan også oppstå. Det nevnes av flere at personer fra enkelte miljøer har en stor skepsis og redsel for å benytte tolk, da de frykter både at

tolkene vil formidle det som kommer frem i tolkesamtalene til personer i miljøet – eller videreformidle det til kinesiske myndigheter.

Noen ønsker ikke bruk av kinesiske tolker. Etter den nye loven som Kina har implementert sies det at hvert enkelt individ og hver enkelt bedrift må utlevere dokumentasjon eller data eller hva som helst til kinesiske myndigheter.

4.4.6 Motstand og innordning

Vi har brukt begrepene motstand og innordning for å illustrere ulike måter å respondere på press og kontroll på. Noen uigurer velger *motstand*, ved at de fortsetter med sin politiske virksomhet. Enkelte av informantene formidler at det dreier seg om en form for sosialt ansvar, en plikt, som de føler seg nødt til å overholde, til tross for konsekvensene:

For meg få høre at ... legen har sagt at «bare tenk du kan være i Norge og være stemmen til de som ikke har stemme.» Jeg tenkte at kanskje jeg kan bruke energien til noe annet, ikke bare sitte å tenke på den forferdelige hendelsen som skjer men bruke energien på rettighetene som vi ikke har. Fortelle til norske samfunnet at Kina bruker den brutaliteten men den også kan brukes mot nordmenn senere. Må ikke være naive når vi samhandler med autoritære regimet.

Andre igjen prøver å innordne seg for å få en slags fred.

Utrygghet, Noen bare slutter med den politiske aktiviteten for å reise til Kina og besøke familien.

Den uigurske diasporaen i Norge later ikke til å bli stilt overfor valg mellom motstand og innordning på samme måten som for eksempel eritreisk diaspora. Uigurer i Norge opplever å bli utsatt for press og kontroll, ofte gjennom familie i Kina, nærmest uansett hvordan de oppfører seg. Dette ser ut til å virke mobiliserende for *motstand*. En informant fremhever at måten regimet behandler borgere og diasporaen på kan føre til at flere engasjerer seg politisk.

Flere uigurer er blitt politisk aktive de siste tre år. ... før tenkte de at det kanskje gikk over etter noen måneder eller år, men flere og flere blir borte og forsvunnet. Så de mistet håpet og begynte å snakke ut. ... de skjønnte at Kina vil utrydde et folk ... men det er fortsatt noen som er veldig stille, selv om foreldrene er tatt og forsvunnet. De er fortsatt redde, og venter at kanskje hvis de er stille blir de satt fri. [De] lever med illusjonen.

Jeg tror den tendensen om å bare gråte og bare miste seg endrer seg hos uigurene. De fleste prøver å kjempe. I begynnelsen var det håpløshet. ... Flere ser at det ikke hjelper å være tause – noen ble likevel arrestert. Det finnes noen som fortsatt har håpet om at det kanskje skal være bedre, men det blir ikke bedre. Men vi forstår og respekterer det de gjør. Vil ikke legge ekstra press på uigurene, for de sliter allerede.

Selv blant de som velger motstand vises det altså stor forståelse overfor de som prøver å innordne seg.

Det ser ut til at uigurene i Kina og diasporaen blir utsatt for press om å innordne seg politisk, kulturelt og religiøst. Som det fremgår av Karakax-dokumentet omtalt i punkt 4.4.3, kan små handlinger få store konsekvenser. Det kan være familiemedlemmers dagligdags handlinger, enkelte utenlandske nettsøk, utenlandsreiser fra Kina eller også hjemreiser til Kina, politisk motstand, eller religiøs praksis eller klesplagg, som utløser myndighetenes granskende blikk og potensiell internering av familiemedlemmer i Kina. Å leve opp til disse kravene vil ser ut til å kunne fortone seg nærmest som et krav om selvutsletting. Det kan se ut som at dette – noe paradoksalt – kan virke politisk mobiliserende, ved at enkelte opplever de ikke har noe å tape på å yte motstand.

4.5 Etiopisk diaspora: Endring til det bedre

I 2019 var det 8 685 personer i Norge med innvandringsbakgrunn fra Etiopia, og ytterligere 3 353 norskfødte personer med begge foreldre derfra. Den etiopiske diasporaen i Norge kan anslås til rundt 14 000 personer dersom man inkluderer alle med landbakgrunn fra Etiopia slik SSB definerer det.⁷⁸

Hovedbildet for etiopisk diaspora er at press og kontroll tiltok fra 2015 inntil intensiteten nådde en topp i 2018. Digital overvåking i stort omfang, og med kraftige verktøy, ble kombinert med digital sabotasje mot nettsider og datainnbrudd i personlige datamaskiner. Ut fra det totale kildematerialet vårt later det til å ha vært flere forsøk på infiltrasjon av opposisjonsmiljøer i Norge gjennom falske asylsøkere, som i virkeligheten var utsendt av etiopiske myndigheter. Et mye brukt pressmiddel var trusler og sanksjoner rettet mot familiemedlemmer i Etiopia. Som en konsekvens av de politiske endringene som har skjedd i Etiopia det siste halvannet året opplever informantene at situasjonen er drastisk endret til det bedre.

4.5.1 Kontroll: Digital overvåking og forstyrrelser

Informanter og åpne kilder viser til at digitale verktøy ble brukt i stort omfang av etiopiske myndigheter for å utøve kontroll over både egne borgere og diaspora. En av informantene forteller om egne erfaringer med dette. Et medlem av opposisjonen fikk sin datamaskin, som ble brukt både privat og i forbindelse med opposisjonsarbeid, infisert med spionprogramvare, med den følge at vedkommendes kontakter ble kompromittert. Informanten forteller at det ble fastslått at e-posten med programvaren ble sendt fra Etiopia.

Informanter mener også at mange etiopiere i Norge ble utsatt for digital overvåking. De mener overvåkingsmekanismene var identiske med de som ble brukt mot Ethiopian Satellite Television & Radio (ESAT). ESAT er et internasjonalt medienettverk basert i flere nord- og vest-europeiske byer, og finansiert og drevet av medlemmer av den etiopiske diaspora. Målsettingen for nettverket er å fremme pressefrihet, demokrati og respekt for menneskerettigheter og lover. Datamaskinene til medarbeidere i disse tv- og radiostasjonene i andre land skal ifølge informantene ha blitt utsatt for infiltrering ved at etiopiske myndigheter skal ha sendt e-poster med spionprogramvare, som ga myndighetene tilgang til vedkommendes kontakter og annen relevant informasjon.

Denne måten å overvåke journalister, menneskerettighetsaktivister og politiske dissidenter i diasporaen på er omtalt i flere nyhetsartikler.^{79,80,81,82} Human Rights Watch (HRW) beskriver hvordan etiopiske myndigheter tilegnet seg ulike typer spionprogramvare og bedrev sofistisert overvåking av opposisjonelle i den etiopiske

⁷⁸ SSB, 2019. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Oppdatert 9. mars 2020; hentet 14. mars 2020 fra <https://www.ssb.no/innvbef>.

⁷⁹ Ethiopia: The Ethiopian Satellite Television media group (ESAT), including objectives and activities in Canada, particularly in the Kitchener-Waterloo area; reports of surveillance by Ethiopian authorities (2012 - March 2016). *Refworld*, 1. april 2016. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.refworld.org/docid/58944cbe4.html>.

⁸⁰ Spionasje i Norge. *Ny Tid*, 7. juli 2015. Hentet 15. november 2019 fra <https://www.nytid.no/spionasje-i-norge/>

⁸¹ HRW. 2014. "They Know Everything We Do". *Telecom and Internet Surveillance in Ethiopia*. Hentet 15. november 2019 fra <https://www.hrw.org/report/2014/03/25/they-know-everything-we-do/telecom-and-internet-surveillance-ethiopia>.

⁸² HRW. 2017. *Ethiopia: New Spate of Abusive Surveillance. Spyware Industry Needs Regulation*. Hentet 1. november 2019 fra <https://www.hrw.org/news/2017/12/06/ethiopia-new-spate-abusive-surveillance>.

diasporaen. Også her fortelles det om skadelig programvare sendt med e-post, som gav tilgang til all informasjon og e-postkorrespondanse. HRW mener de kan dokumentere at det har forekommet i minst 20 land, og viser i 2014 til konkrete tilfeller i Norge.^{83,84} I tillegg til at sikkerhetspolitiet fikk tilgang til filer og e-poster, kunne de registrere aktiviteter, tastetrykk og passord, og skru på kamera og mikrofon – noe som gjorde datamaskinen til et avlyttingsverktøy. Avisartiklene viser til en norsk-etiopter som ble utsatt ved å motta en e-post med vedlegg, og nevner at tilsvarende har skjedd med eksiletioptere i mer enn 25 land.^{85,86,87}

I intervjuene forteller informanter også om at deres norske nettsider med politiske innhold ble utsatt for elektroniske forstyrrelser, eller *jamming*, for å motvirke at budskapet kom frem til lesere og lyttere. Forstyrrelser og blokkeringer av nyhetssendinger og nettsider motvirket at andre, inkludert etioptere i Etiopia, ikke kunne se hva som ble publisert. Artikler omtaler at også dette har rammet opposisjonelle i andre land.⁸⁸

4.5.2 Falske asylsøkere

I intervjuene fortelles det at én av metodene etiopiske myndigheter tok i bruk, var å sende myndighetstro personer til Norge som søkte om politisk asyl. Kort tid etter ankomst til Norge deltok disse på møter i regi av etiopiske myndigheter eller organisasjoner som støttet myndighetene.

En uke etter at asylsøker kommer, kommer de på møte arrangert av myndighetene ... de kom i slåsskamp direkte og gjør ting som støtter sittende regjering ... som vanlig asylsøker demonstrerer mot – disse var ikke i demonstrasjonen, men sendte steiner mot oss, og vulgære ord.

Det skal ha oppstått både konfrontasjoner og slåsskamper mellom disse personene og opposisjonsgrupper.

Fordi Norge var diaspora hvor etioptere er veldig aktive, og de ville svekke gruppen med alle midler.

Det hevdes altså at personer ble sendt til Norge for å overvåke den diasporiske politiske opposisjonen i Norge, og for å svekke opposisjonen.

... prøvde å infiltrere med falske asylsøkere og de rapporterte hver eneste dag hva vi driver med. Prøve å komme med i våre Skype, mailgrupper ... Det var stort problem.

Informanten sier altså at informasjon som ble innhentet ved å infiltrere opposisjonen, ble rapportert videre til etiopiske myndigheter. Dette skal gjentatte ganger ha blitt meldt til

⁸³ HRW. 2014. "They Know Everything We Do". *Telecom and Internet Surveillance in Ethiopia*. Hentet 15. november 2019 fra <https://www.hrw.org/report/2014/03/25/they-know-everything-we-do/telecom-and-internet-surveillance-ethiopia>.

⁸⁴ HRW. 2017. *Ethiopia: New Spate of Abusive Surveillance. Spyware Industry Needs Regulation*. Hentet 1. november 2019 fra <https://www.hrw.org/news/2017/12/06/ethiopia-new-spate-abusive-surveillance>.

⁸⁵ How Ethiopia Spies on Its Diaspora in Europe. *Human Rights Watch*, 1. april 2014. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.hrw.org/news/2014/04/01/how-ethiopia-spies-its-diaspora-europe>

⁸⁶ Ethiopia: New Spate of Abusive Surveillance. *Human Rights Watch*, 6. desember 2017. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.hrw.org/news/2017/12/06/ethiopia-new-spate-abusive-surveillance>

⁸⁷ «They Know Everything We Do.» *Telecom and Internet Surveillance in Ethiopia*. Human Rights Watch, 25. mars 2014. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.hrw.org/report/2014/03/25/they-know-everything-we-do/telecom-and-internet-surveillance-ethiopia>

⁸⁸ Ethiopia: The Ethiopian Satellite Television media group (ESAT), including objectives and activities in Canada, particularly in the Kitchener-Waterloo area; reports of surveillance by Ethiopian authorities (2012 - March 2016). *Refworld*, 1. april 2016. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.refworld.org/docid/58944cbe4.html>

norsk politi og PST, og en av informantene forteller at opposisjonen har brukt mye tid på å fortelle om sine opplevelser til norske myndigheter, blant annet om falske asylsøkere.

Vi har prøvd alt mulig, men noen ganger ble det veldig vanskelig å bli trodd.

... asylmyndighetene da har egentlig den nøkkelen der hvordan folk kommer inn, hvorfor de kommer inn, og hvordan vi sliter mest egentlig med disse såkalte asylsøkerne som oppfører seg som om de har et problem tilbake i hjemlandet. Veldig irriterende. Du sier til myndighetene – de vil ikke høre på deg. Det var veldig irriterende.

Det er naturligvis ikke mulig å vite hvorvidt personene som beskrives faktisk var utsendte av myndighetene, eller om de var personer som på gyldig grunnlag hadde fått opphold i Norge og opererte uavhengig av etiopiske myndigheter, men som støttet det etiopiske regimet. Informanten opplever likevel at asylmyndighetene hadde hatt mulighet til å få kontroll over falske asylsøkere, men sier at opposisjonen opplevde at de ikke ble trodd av norske myndigheter. I de tilfellene de ble trodd, sier informanten at de fikk beskjed om at norske myndigheter ikke kunne gjøre noe; blant annet skal det ha bli henvist til at Etiopia var et diktatur.

4.5.3 Fotografering

Informanter forteller at etiopiske ambassaden hadde utsendte personer som drev med åpenlys fotografering under politiske demonstrasjoner.

Etiopia gjorde det åpenlyst og tok bilder da vi demonstrerte.

Ny Tid omtaler også dette, og beskriver hvordan myndighetstro personer dukket opp på arrangementer for opposisjonen og filmet eller forsøkte å stoppe dem.⁸⁹ Det samme skal ha skjedd på ESATs møter.⁹⁰

Denne type fotografering kan fungere både som en form for kontroll og en form for press. Ved at fotografene åpenbart tilkjenner sin tilstedeværelse og kartlegging utøves et «vi ser deg»-press på demonstrantene.

4.5.4 Utøvelse av press mot opposisjonelle og deres familier

Informantene forteller at opposisjonelle i Norge har blitt utsatt for ulike former for press, og en av informantene forteller at situasjonen tiltok i styrke og alvorlighetsgrad i perioden fra 2015 til 2018. I denne perioden rettet myndighetene i økende grad fokus direkte mot enkeltpersoner fremfor å infiltrere og skape konflikter på gruppenivå. Oppfatningen er at myndighetene utøvde en økende grad av press fordi de opplevde at de ikke lyktes i tilstrekkelig grad med å svekke opposisjonen.

Informanter forteller at press i hovedsak ble utøvet ved å rette direkte trusler mot opposisjonelle:

Sånne tilhengere kommer og sier «du får konsekvenser, du vil aldri se Etiopia, aldri komme til Etiopia, vil aldri se foreldrene dine eller søsknene dine. Du betaler dyrt for den drittjobben du gjør her». Noen ganger kom de og sa «ingen vil jobbe og samarbeide med deg, de vil ordne». Truslene var vulgære ting. ...

Og konkrete trusler vi får hele tiden fordi vi rapporterte til politi og PST men ingen tok fatt i det.

⁸⁹ Spionasje i Norge. Ny Tid, 7. juli 2015. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.nytid.no/spionasje-i-norge/>

⁹⁰ Ethiopia: The Ethiopian Satellite Television media group (ESAT), including objectives and activities in Canada, particularly in the Kitchener-Waterloo area; reports of surveillance by Ethiopian authorities (2012 - March 2016). *Refworld*, 1. april 2016. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.refworld.org/docid/58944cbe4.html>

En av informantene var også blitt utsatt for direkte fysiske angrep for sitt politiske ståsted og sine ytringer.

En annen metode som informantene forteller om, var å true opposisjonelle med konsekvenser for familien i hjemlandet. En av informantene forteller at familiemedlemmer både ble fengslet og truet. Når vedkommende ringte familiemedlemmer i Etiopia hendte det at både sikkerhetspolitiet og familiemedlemmer svarte, men i begge tilfeller forsto informanten at noen lyttet i bakgrunnen. Søsken ble arrestert, og tvunget til å kommunisere over telefon. Slektninger fikk beskjed om å forsøke å overtale familiemedlemmer i Norge til å slutte med politisk virksomhet. Da dette ikke nyttet, truet sikkerhetspolitiet andre familiemedlemmer, og instruerte familiemedlemmene til å gjøre det myndighetene ba om.

En informant forteller at søsken i Etiopia har blitt truet av myndighetene med at de ikke ville kunne fortsette sin yrkeskarriere med mindre det ble slutt på informantens politiske opposisjonsvirksomhet i Norge.

Det var en stor katastrofe for meg ... Ble verre og verre. Jeg var maktesløs og hjelpeløs og visste ikke hva jeg skulle gjøre, det var veldig alvorlig.

Informanten opplevde dette som svært belastende, og følte et tyngende ansvar for situasjonen.

Informantenes fortellinger samsvarer i høy grad med innholdet fra åpne kilder. Ny Tid skildrer historier til etiopiere i Norge som forteller at de har blitt utsatt for trusler og angrep fra personer de mener er støttespillere for det etiopiske regimet, både ansikt til ansikt og over telefon. Blant annet fikk personer i Norge som deltok i demonstrasjoner mot etiopiske myndigheter sms'er fra Sverige der avsender påstår at de vet hvem de er og fremmet trusler mot deres familier i Etiopia. Det fremgår fra avisintervjuet at intervjuobjektene ikke opplevde at politiet eller andre myndigheter tok situasjonen på alvor.⁹¹ Slike trusler ble også etiopiere i andre land utsatt for.⁹²

4.5.5 Konsekvenser av press og kontroll

Når enkelte av informantene ser sitt liv i retrospekt, gir de ikke uttrykk for å ha følt på utrygghet for eget liv eller helse i Norge.

Jeg frykter ikke for mitt liv – har alt bra her, vet ingenting skjer med meg her.

Det som imidlertid var svært belastende, var at de selv var årsaken til at familien i hjemlandet ble utsatt for både press, trusler og arrestasjoner, og at de følte seg maktesløse i en slik situasjon.

Noen trosset presset, og valgte *motstand* som motstrategi. Det vises til et eksempel der en slektning i Etiopia plutselig ringte ukentlig og formidlet at familien i Etiopia savnet vedkommende. Deretter kom spørsmål om når informanten skulle komme på besøk, og hvilke reiser vedkommende hadde foretatt i det siste. Informanten forteller at det var lite troverdig at samtalene var initiert av familiemedlemmene selv, fordi det var svært dyrt å ringe fra Etiopia til Norge. Normalt sett ringte informanten fra Norge til Etiopia, ikke motsatt. For å stoppe presset fra myndighetene følte en av informantene seg tvunget til å si til familiemedlemmer over telefon at vedkommende ikke lot seg presse fra å kjempe for demokrati og menneskerettigheter, og var likegyldige til hva som ble gjort med

⁹¹ Spionasje i Norge. Ny Tid, 7. juli 2015. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.nytid.no/spionasje-i-norge/>

⁹² Ethiopia: The Ethiopian Satellite Television media group (ESAT), including objectives and activities in Canada, particularly in the Kitchener-Waterloo area; reports of surveillance by Ethiopian authorities (2012 - March 2016). *Refworld*, 1. april 2016. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.refworld.org/docid/58944cbe4.html>

familien i hjemlandet – i et forsøk på å stilne presset fra myndighetene – vel vitende om at telefonsamtalene var overvåket.

I lys av truslene som enkelte ble utsatt for, og oppfatningen om at myndighetene drev med elektronisk overvåking, forteller informanter at det ikke var mulig å kommunisere fritt hverken elektronisk eller over telefon med familie og venner i Etiopia. En av informantene ringte kun til foreldre, fordi det ble oppfattet som farlig å ringe søsken og andre familiemedlemmer. Via samtaler med foreldre kunne vedkommende få informasjon om hvilke familiemedlemmer som var arrestert og hvem som var satt fri. Det kunne også fremgå i samtalen at myndighetene nylig hadde vært på hjemmebesøk og stilt spørsmål rundt hva familiemedlemmet i Norge hadde gjort i det siste, og formidlet til foreldrene at de sterkt mislikte vedkommendes adferd.

Det later til at enkelte som har blitt utsatt for trusler og andre former for krenkelser kan utvikle en følelse av paranoia for å bli overvåket, både av norske og etiopiske myndigheter – også i sammenhenger der dette fremstår som relativt lite sannsynlig.

det er vanskelig å kjenne hvem er hvem og hvem som kan være venner

En konsekvens av opplevd manglende handlekraft fra norske myndigheter kan være redusert tillit til myndighetenes evne og vilje til å beskytte borgere i Norge.

(om falske asylsøkere) disse overvåkingen og falske asylsøkere har vi skrevet flere brev til PST men ... vi har prøvd alt mulig, men noen ganger ble det veldig vanskelig å bli trodd. ... om disse falske asylsøkerne som strømmer – og de kommer bare for å overvåke oss og infiltrere oss men ingen tok fatt i det. En av vår utfordring – vi ble ikke trodd. ...

Myndighetenes evne til å beskytte – sier de tror deg, men UD sier de vet, men at det er diktator ... men ikke noe vi kan gjøre, det er sånn. Er flere land, noen ganger sier de at Etiopia er bedre enn andre. ... Du sier til myndighetene men de vil ikke høre på deg. Det var veldig irriterende. Etter 2017 sa jeg at det var til ingen nytte, ikke lenger kontakt med [myndighetene].

Deler av det etiopiske diasporamiljøet var preget av interne stridigheter og konflikt, noe som har svekket opplevelse av fellesskap i miljøet. En informant fra sivilsamfunnet mener at det i hovedsak var medlemmer av den etiopiske opposisjonen som ble utsatt for press, i motsetning til hos eritreere der samtlige eritreere ble avkrevd for en form for total lojalitetsplikt. Det nevnes at enkelte etiopiske opposisjonelle har unngått møteplasser der de vet regimetro treffes. Vedkommende mener også at det er grunn til å tro at enkelte har byttet side, som tidligere var aktivt involvert i politisk opposisjon men plutselig snudde og ble regimevennlige.

4.5.6 Nye tider

Informantene uttrykker at den politiske situasjonen i Etiopia har endret seg de siste par årene, og dermed også situasjonen for diasporaen i Norge.

Det er helt andre tider nå.

Informantene forteller at de nå kan reise og har hatt mulighet til å besøke Etiopia for første gang på mange år.

Forrige statsminister [var et] problem. Nå er det frihet i media, de kan snakke om det de vil.

Den trusselen er borte fordi regimet er borte.

Men du kjenner ikke om en eller to kan ha problem. Men en helhet er ikke et problem, det er bra nå.

God tid i Etiopia, ny statsminister, demokrati er bedre ...

De opplever at det ikke lenger drives sensur eller overvåking, og at det nå er rom for å ytre seg, selv om Etiopia står overfor nye utfordringer.

Fortellingene om etiopisk diaspora i Norge viser at fremmede staters myndigheters utøvelse av press og kontroll kan endre seg svært mye selv over kort tid. Dels kan press og kontroll tilta – som her som en reaksjon på at man var i ferd med å miste kontrollen over opposisjonsmiljøene i utlandet – og det kan relativt brått avta som følge av politiske omveltninger.

4.6 Tyrkisk diaspora: Økende press og kontroll

Den tyrkiske diasporaen i Norge kan anslås til minst 25 000 personer, men om man tar med norske statsborgere født av norske statsborgere født i Tyrkia, er det totale antallet trolig vesentlig større.⁹³ Vi kjenner ikke til hvor mange av dem med tyrkisk innvandringsbakgrunn som har flyktningbakgrunn, og/eller er opposisjonelle. Vi antar at de gruppene som kan være utsatt for press og kontroll særlig er kurdere eller personer som sympatiserer med Gülen-bevegelsen, eller som blir mistenkt for å være det.

4.6.1 Kurdere og Gülen-bevegelsen oppleves som utsatt

Det tyrkiske regimet har i de seneste årene på flere områder beveget seg i en autoritær retning.⁹⁴ En av våre informanter formulerer det slik:

Hvorfor vi blir overvåket? Om du ikke er en direkte trussel så er du potensiell trussel. Da blir informasjon veldig viktig. Land som Tyrkia trenger fiender for å konsolidere politikken når landet blir styrt dårlig. Hvis Erdogan innhenter landets forrædere fra andre land blir det spilt inn som stor vinning i egen politikk. Typisk autoritært, man er avhengig av å male ansikter på en spesiell måte. Når man blir autoritær blir man skremt av hva som helst. Man blir paranoid.

Et opplevd økende omfang av press og kontroll tolkes altså som et uttrykk for at tyrkiske myndigheter i økende grad anser opposisjonsvirksomhet som truende – uavhengig av om opposisjonelle befinner seg i Tyrkia eller i eksil.

PKK⁹⁵ og Gülen-bevegelsen⁹⁶ blir av tyrkiske myndigheter ansett for å være terroristorganisasjoner, og kurdiske støttespillere og sympatisører til PKK samt tilhengere og «medlemmer» av Gülen-bevegelsen blir dermed ansett for å støtte terroristorganisasjoner. Det er disse gruppene som informantene våre har pekt på som de som er mest utsatt for press og kontroll i Norge. Informantene påpeker imidlertid at også andre regimekritiske grupper blir utsatt for overvåking, blant annet personer som er aktive på den politiske venstresiden. Regimevennlige sympatisører blir oppfordret til å overvåke, rapportere og angi personer til tyrkiske myndigheter.

Informantene opplever at press og kontroll rettet mot regimekritikere har tilspisset seg de senere årene som følge av kuppforsøket i Tyrkia, som tyrkiske myndigheter anklager Gülen-bevegelsen for å stå bak. Dette innebærer både at flere grupper blir overvåket, og at overvåkingen er mer omfattende.

4.6.2 Kontrollvirksomhet

Også tyrkisk diaspora opplever press og kontroll som en forlengelse av de former for forfølgelse som opposisjon blir utsatt for i opprinnelseslandet. En informant opplever at Gülen-bevegelsen får anklager rettet mot seg på grunn av stempelet som

⁹³ SSB, 2019. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Oppdatert 5. mars 2019; hentet 27. februar 2020 fra <https://www.ssb.no/innvbef>.

⁹⁴ Freedom House. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2020>

⁹⁵ Kurdistans arbeiderparti

⁹⁶ En muslimsk bevegelse som følger Fethullah Gülens lære.

terrororganisasjon, uten at det nødvendigvis foreligger anklager om konkrete handlinger. Vedkommende opplever derfor at sentrale rettsprinsipper ikke gjelder for personer som er en del av Gülen-bevegelsen.

En informant forteller at etter kuppet i 2016 ble det spredt et skriv i sosiale medier hvor regimevennlige ble oppmuntret til å angi personer som var kritiske til regimet eller som kunne skade regimet. Denne påstanden støttes av skriftlige kilder. Tyrkisk tilstedeværelse og kartlegging av personer i Norge er dokumentert gjennom publiseringen av SETA-rapporten, hvor 120 personer og organisasjoner i Norge blir navngitt og identifisert som støttespillere til den kurdiske organisasjonen PKK. Forskningsinstituttet SETA er nært knyttet til tyrkiske myndigheter.^{97,98} Faforsker Nerina Weiss mener dette er farlig, og kan få sikkerhetsmessige konsekvenser for de som er omtalt i rapporten, og om ikke de blir fysiske mål, vil de bli et forsterket mål for overvåking. SVs partisekretær Audun Herming mener rapporten har til hensikt å presse folk til taushet.⁹⁹ Vi ser her at en kontrollmetode utøves på en måte som også innebærer utøvelse av press, i likhet med eksemplene på åpenlys fotografering av uigurer og etiopiere.

Weiss uttaler i vårt intervju med henne:

SETA-rapporten er et bevis på at noen må kunne norsk. Rapporten er basert på åpne kilder, som for eksempel Facebook. Det er ingenting som peker på at forfatteren kunne norsk, men alle kildene er på norske. Om noen [av personene som har levert opplysninger til SETA] har tilknytning til ambassaden eller nyhetsmedier er usikkert, men noen må kunne norsk.

En nyhetsartikkel viser til at den tyrkiske ambassaden i Oslo samtidig har utarbeidet et dokument som navngir 45 personer bosatt i Norge, og hevder at disse er tilknyttet Gülen-bevegelsen, noe eksiltyrkere mener setter deres familier i fare. I tillegg står det frivillige organisasjoner og selskaper på listene. Artikkelen hevder også at tyrkiske myndigheter har innhentet tusenvis av navn på personer bosatt i andre europeiske land, som er innhentet av ambassader og blir brukt mot politiske motstandere. Artikkelen viser til en tingrettsdom fra 2018, der en regimetro person ble dømt for å ha fremsatt trusler mot en annen.¹⁰⁰

En informant forteller også om ulike hendelser hvor personer bosatt i ulike europeiske land blir utsatt for press og kontroll.

Vi opplever både psykologisk press og full overvåking. En frivillig spionasje [utført av den tyrkiske diaspora i Norge].

En informant opplever at det er personer som

... overvåker søknader, hvor vi går, tar bilder av oss i egen bolig – det skjer på en proff måte.

⁹⁷ PST om «kartlegging» av nordmenn: - Vi får flere spørsmål om det er ulovlig. *Nettavisen*, oppdatert 24. august 2019. Hentet 11. oktober 2019 fra <https://www.nettavisen.no/nyheter/pst-om-kartlegging-av-nordmenn--vi-far-flere-sporsmal-om-det-er-ulovlig/3423834001.html>.

⁹⁸ Norske toppolitikere navngis som terrorstøttespillere i tyrkisk rapport. *Aftenposten*, 21. august 2019. Hentet 14. oktober 2019 fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/JoRv7P/norske-toppolitikere-navngis-som-terrorstoettespillere-i-tyrkisk-rapport>.

⁹⁹ Tyrkia henger ut 120 nordmenn som terrorist-venner. *Abc nyheter*, oppdatert 22.8.2019. Hentet 16. oktober 2019 fra <https://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/2019/08/21/195603466/tyrkia-henger-ut-120-nordmenn-som-terrorist-venner>

¹⁰⁰ Eksil-tyrkisk redaktør: -Tyrkias ambassade driver systematisk overvåking. *ABC nyheter* 23. august 2019. Hentet 14. oktober 2019 fra <https://www.abcnyheter.no/nyheter/verden/2019/08/22/195604071/tyrkias-ambassade-driver-systematisk-overvakning>

En nyhetsartikkel bekrefter tyrkiske myndigheters interesse for diasporaen, og omtaler det som en kjent sak at Tyrkia har brukt vesentlige ressurser på å spore opp og arrestere både personer som støtter Gulen-bevegelsen, og andre grupper som kurdere og armenere som er motstandere av regimet, både internt i Tyrkia og utenfor landets grenser.¹⁰¹

4.6.3 Tyrkisk misjonsvirksomhet i Norge

En informant forteller om tette bånd mellom tyrkiske myndigheter og tyrkiske trossamfunn i Norge, via Diyanet. Diyanet er et tyrkisk statlig direktorat som har ansvar for religiøse tjenester, blant annet utdanning av imamer og utsendelse av imamer til trossamfunn rundt om i verden, også til Norge. Vår informant forteller at den tyrkiske staten har gitt imamene som er i Norge i oppdrag å rapportere tilbake til tyrkiske myndigheter, via ambassaden i Oslo. Vedkommende hevder at et offentlig brev hadde blitt lekket hvor Diyanet oppfordret til å sende informasjon om Gülen-nettverk til tyrkiske myndigheter.

Denne type virksomhet samsvarer med informasjon fra andre land. Blant annet skal tyske myndigheter har foretatt undersøkelser hos fire imamer i Tyskland på grunn av mistanke om at de hadde utøvet kontroll rettet mot tyrkiske regimemotstandere.¹⁰² I saken vises det til at tyske myndigheter har bekreftet at Diyanet i kjølvannet av kuppforsøket hadde bedt ambassader og imamer om å rapportere informasjon om Gülen-tilhengere tilbake til tyrkiske myndigheter.

En informant hevder også at Diyanet, via sitt skandinaviske fellesforbund for tyrkisk-muslimske trossamfunn i Norge, har tette forbindelser og oppnår sterk innflytelse over tyrkiske moskeer i Norge. Dette er trossamfunn som angivelig er finansiert av medlemmer og av norske offentlige tilskuddsmidler. Ifølge informanten ber Diyanet om at eiendomsretten til moskeene overdras til fellesforbundet, som er kontrollert av Diyanet. Til gjengjeld loves moskeene advokatbistand og støtte fra tyrkiske myndigheter. Vår informant forteller at det utøves ulike former for press overfor moskeene for at de skal gå med på en slik overdragelse.

4.6.4 Diskreditering

En informant forteller om diskreditering ved at noen rapporterer til Facebook om at kontoer tilhørende kurdiske aktivister inneholder stoff som er i strid med retningslinjene, noe som kan føre til midlertidig eller permanent stengning av kontoer. Vi ble også fortalt om et tilfelle der en ukjent person utga seg for å være en eksiltyrker overfor et norsk myndighetsorgan hvor eksiltyrkeren hadde deltatt i utforming og innsending av en tilskuddssøknad. Den ukjente framsatte trusler overfor myndighetsorganet i den hensikt å diskreditere søkeren, og derved undergrave tilskuddssøknaden. I dette tilfellet har fått vi verifisert historien fra representanten hos den norske tilskuddsmyndigheten.

4.6.5 Press

En informant forteller at flere han kjenner har opplevd at den tyrkiske ambassaden i Oslo ikke vil ta imot deres sakspapirer, og ikke bistår dem med offentlig dokumentasjon, slik som id-papirer. Et eksempel som trekkes frem er at ambassaden har nektet tyrkiske

¹⁰¹ Secret police intervention following suspicion of Turkish murder-plot in Denmark. *Sveriges Radio*, 13. juni 2018. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6975341>.

¹⁰² German raids target Turkish clerics in spy inquiry. Hentet fra *Financial Times* 16. oktober 2019 <https://www.ft.com/content/1caf61e6-f397-11e6-8758-6876151821a6>.

statsborgere å få utlevert pass. Her brukes altså tilbakehold av konsulære tjenester som pressmiddel.

Andre pressmidler reduserer bevegelsesfriheten til tyrkere i Norge. En informant forteller om en situasjon hvor en norsk-tyrker ble arrestert i Tyrkia da vedkommende var i Ankara for å få utstedt et visum til et tredjeland. Angivelig ble vedkommende fratatt pass og utreiserett, og anklaget for å ha arrangert aktiviteter på vegne av en terrororganisasjon da vedkommende kom til Tyrkia. Bevis som ble fremlagt var blant annet dokumentasjon på at personen hadde deltatt på et åpent arrangement i Norge. Det hevdes også at det tyrkiske regimet systematisk plukker ut personer som reiser til Tyrkia, eller som er i transitt i Tyrkia, og anklager dem for terrorvirksomhet i andre land. Anklagene kan være basert på dokumentasjon på deltakelse i demonstrasjoner eller andre aktiviteter i Norge.

En informant formidler også frykt for å bli utsatt både for vold og drap, altså sterke pressmidler, og viser til hendelser utført mot personer blant annet i Danmark. Dette er også gjengitt i Sveriges Radio, som også melder at en person ble flyttet til et sikkert sted av det danske sikkerhetspolitiet.¹⁰³ Der går det også frem at den tyrkiske visestatsministeren offentlig har uttalt

So far, MIT (Turkish National Intelligence Service) has wrapped up 80 FETÖ members from 18 different countries and taken to Turkey. Our intelligence, our security forces, the Turkish state and our government pursue them wherever in the world they are. Our forces find them in their rat holes, they take them to Turkey and hand them over to Turkish courts.

Vår tolkning er at visestatsministeren sikter til at interne sikkerhetstjenester i samarbeidende og «vennligsinne» land kan bli anmodet om å arrestere og utlevere tyrkiske diasporamedlemmer til tyrkiske myndigheter. Men artikkelen påstår også at tyrkiske myndigheter bruker «uortodokse» metoder i utlandet, så det kan være nærliggende for opposisjonelle i diasporaen i Norge å frykte både bortføringsoperasjoner og andre handlinger, slik som vår informant. Vi anser det for å ligge et betydelig press i å leve med frykten for slike handlinger.

4.6.6 Konsekvenser

I vårt intervjumateriale er det kun én informant fra tyrkisk diaspora som kommer inn på hvordan press og kontroll oppleves og hvilke konsekvenser det har. Vedkommende oppfatter det slik at kontrollen og overvåkingen er ødeleggende for relasjoner internt i det tyrkiske miljøet, og at man ikke ønsker å snakke om sin fortid eller fortelle detaljert om seg selv i frykt for at informasjonen skal bli brukt mot deg.

Jeg kjenner mange som ikke vil ta kontakt med noen – med hverandre. Begrenser veldig stort miljøet – menneskelig relasjon er i Norge. Folk vil ikke snakke om sin fortid [og] detaljer – samtalen blir kald. ... Paranoia. Redd for at informasjon skal komme på avveie – ingen vet hvem som jobber for tyrkisk etterretning. Ingenting er garantert. Grunnen til at folk er skeptiske – har familier i hjemlandet – noe kan skje med dem.

Vedkommende opplever også en høy grad av mistenkeliggjøring.

Det er ubehagelig – som en sivil person i hverdagen så er man ikke helt sivil. Selv om man ikke har noen planer om noe som helst så blir man stemplet – [det er] ikke behagelig. Har jobbet mye for egen kultur – plutselig blir man sparket og stemplet som forræder – ikke sunt for psykologi og helse.

Vi har ikke tilstrekkelig informasjon i vårt materiale til å kunne gi et mer utfyllende bilde av hvordan diasporamiljøet preges på gruppenivå.

¹⁰³ Secret police intervention following suspicion of Turkish murder-plot in Denmark. *Sveriges Radio*, 13. juni 2018. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6975341>.

4.7 Tsjetsjensk diaspora: Frykt og innordning

Det er anslagsvis 5 000 – 6 000 tsjetsjenere i Norge. De fleste er flyktninger ankommet på 2000-tallet. Informantene våre forteller at det er tsjetsjenske flyktninger som er aktive i opposisjon til Russland og Kadyrov-regimet i Tsjetsjenia som er mest utsatt for press og kontroll i Norge. Informantene sier at dette utøves av både russiske og tsjetsjenske myndigheter.

Et sentralt motiv i utøvelsen av press og kontroll mot tsjetsjensk diaspora er sanksjoner mot gjenværende familiemedlemmer. UDIs Landinfo omtaler forholdene slik:

President Kadyrov følger med på hva tsjetsjenere i utlandet foretar seg. Tsjetsjenere som har ytret seg kritisk mot Kadyrov fra utlandet har blitt møtt med uttalelser fra presidenten om at han «vil finne dem igjen i utlandet» og at også deres slektninger i Tsjetsjenia skal bli skadelidende ... Hvorvidt Kadyrov har gjort alvor av truslene, har ikke Landinfo informasjon om.¹⁰⁴

I en artikkel på nrk.no redegjør PST for sin oppfattelse av forholdene for tsjetsjenske opposisjonelle i Norge:

Tsjetsjenarar er politiske aktive og opptekne av motstandskamp, [og denne] aktiviteten er av interesse for primært russiske myndigheter. [...] Dette er absolutt farleg. Ein ser at dei som driv med [flyktning]spionasje har reelle represalier mot politisk aktive som bur i Norge, eller familien deira i heimlandet.

4.7.1 Kartlegging og kontroll

En informant forteller hvordan myndighetene i Tsjetsjenia kartlegger tsjetsjenere i Norge, og at de presses til å trekke tilbake tidligere kritiske ytringer mot regimet med trusler om sanksjoner mot familie og slektninger i Tsjetsjenia.

Hvis noen sier imot Kadyrov – de registrerer hvem som snakker om det og presser foreldre og slektninger, og [personer] må trekke alt det [de] har sagt.

I to nyhetsartikler omtales russiske forsøk på å rekruttere agenter som så skal kunne innhente informasjon om motstandere av regimet.^{105,106} I en artikkel rapporteres det om at det har blitt lokket med penger og jobb, eller alternativt at det har vært truet med vold og drap av familiemedlemmer i hjemlandet. En av tsjetsjenerne som blir intervjuet skal ha blitt bedt om å komme til den russiske ambassaden. I en e-post vedkommende hadde mottatt hadde det stått:

Samarbeid med oss og du og familien vil vere trygg. Om ikkje vil det bli vått og kaldt for deg.¹⁰⁷

Og flyktningspionasje skjer ikke bare ved forsøk på rekruttering i diasporamiljøene. En av informantene våre forteller også om falske asylsøkere:

¹⁰⁴ Temanotat Tsjetsjenia: Familiemedlemmer til personer med tilknytning til opprørsbevegelsen, Landinfo Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon. Oktober 2016, side 9. Hentet 30. oktober 2019 fra <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/03/TsjetsjeniaFamiliemedlemmer-til-personer-med-tilknytning-til-opprørsbevegelsen.pdf>

¹⁰⁵ PST: Russland sender agentar for å true folk i Norge. NRK 28. september 2016. Hentet 2. november 2019 fra <https://www.nrk.no/dokumentar/russland-med-agentar-mot-flyktningar-i-norge-1.12577819>

¹⁰⁶ Frykter "Putins pitbull" i Norge. – De har testet oss. *Dagbladet* 29. desember 2017. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/frykter-putins-pitbull-i-norge---de-har-testet-oss/68910961>

¹⁰⁷ Russerane ville verve meg til spion. NRK Dokumentar og samfunn. 28. september 2016. Hentet 31. oktober 2019 fra <https://www.nrk.no/dokumentar/xl/-fsb-provde-a-rekruttere-meg-i-norge-1.12650768>

I Norge er det tsjetsjenere med flyktningebakgrunn, og vi kan ikke flytte tilbake. Men etter oss som kom som flyktninger, kom det flere familier som ikke var opposisjonelle, og som skulle infiltrere miljøet i Norge. Vi kan ikke peke på dem, men når de ønsker skaper de konflikter innad i miljøet.

I en artikkel på nrk.no forteller norsk-tsjetsjenere at det skal finnes et nettverk av angivere i Norge.¹⁰⁸

4.7.2 Press i form av frykt for voldshandlinger

Flere nyhetsartikler omhandler russiske myndigheters utøvelse av kontroll og press rettet mot den tsjetsjenske diasporaen både i Norge og andre europeiske land.

Det rapporteres at flere tsjetsjenere har tatt kontakt med Helsingforskomiteen for å fortelle at de opplever seg truet og overvåket.¹⁰⁹ Både PST og Aage Borckgreivink ved Helsingforskomiteen uttaler at det er en reell fare for at personer kan bli utsatt for attentater, og Borckgreivink viser til at personer i tsjetsjensk diaspora har blitt likvidert i andre europeiske byer.^{110,111}

I en artikkel i Dagbladet framgår det at observasjon i Oslo-området av en bil som ble påstått å tilhøre president Kadyrov skapte frykt blant tsjetsjenere i Norge.¹¹² Artikkelen inneholder et bilde av bilen – en sort BMW med et registreringsnummer som ifølge Dagbladets kilde skal indikere det påståtte eierskapet. Det viktige her er ikke hvem som brukte denne bilen da den var i Norge. Vi formidler denne hendelsen fordi vi mener den illustrerer at dersom en fryktkultur allerede er etablert, så kan frykten forsterkes og opprettholdes ved bruk av svært subtile midler, som her, i form av registreringsskiltet på en bil.

Den nyeste artikkelen i vårt innsamlede materiale er fra mars 2020, som beskriver at en kjent tsjetsjensk blogger i Sverige ble utsatt for et angrep, og den antatte gjerningspersonen er nå siktet for drapsforsøk. Ifølge artikkelen mener det tsjetsjenske eksilmiljøet i Skandinavia at russiske myndigheter står bak, og opplever at russisk etterretning kan operere helt fritt. Det vises til flere drap på opposisjonelle i eksil i Europa, både i Wien, Berlin og Lille. Ifølge artikkelen har hendelsene skapt utstrakt frykt blant tsjetsjenere i Norge.¹¹³ En av våre informanter kommenterer attentatene slik:

Det viser at Kadyrov har muligheter til å sende folk til utlandet for å drepe. Enten om man oppfattes som fiender eller som vitner som man ikke ønsker at skal fortelle.

4.7.3 Diskreditering

En informant mente seg utsatt for diskreditering i form av falske bekymringsmeldinger til barnevernet. I den grad slike metoder benyttes, vil de som mener seg utsatt for urettmessige eller ugrunnede tiltak fra barnevernets side, kunne miste tilliten til den

¹⁰⁸ PST: Russland sender agentar for å true folk I Norge. *NRK* 28. september 2016. Hentet 2. November 2019 fra <https://www.nrk.no/dokumentar/russland-med-agentar-mot-flyktningar-i-norge-1.12577819>

¹⁰⁹ Frykter "Putins pitbull" I Norge. – De har testet oss. *Dagbladet* 29. desember 2017. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/frykter-putins-pitbull-i-norge---de-har-testet-oss/68910961>

¹¹⁰ PST: Russland sender agentar for å true folk I Norge. *NRK* 28. september 2016. Hentet 2. November 2019 fra <https://www.nrk.no/dokumentar/russland-med-agentar-mot-flyktningar-i-norge-1.12577819>

¹¹¹ Frykter "Putins pitbull" I Norge. – De har testet oss. *Dagbladet* 29. desember 2017. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/frykter-putins-pitbull-i-norge---de-har-testet-oss/68910961>

¹¹² Frykter "Putins pitbull" I Norge. – De har testet oss. *Dagbladet* 29. desember 2017. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/frykter-putins-pitbull-i-norge---de-har-testet-oss/68910961>

¹¹³ Frykter russisk draps-bølge kommer til Norge. *TV2*, oppdatert 1. mars 2020. Hentet 3. mars 2020 fra <https://www.tv2.no/nyheter/11249686/>

etaten, og kanskje også andre myndighetsorganer. Slike situasjoner er naturlig nok også svært vanskelige å håndtere for barneverntjenesten.

4.7.4 Mulighet til å leve et fritt liv

Vårt intervjumateriale gav dessverre ikke et tilstrekkelig godt grunnlag for å beskrive hvordan press og kontroll har påvirket personer i den tsjetsjenske diasporaen og innvirket på deres muligheter til å leve et fritt liv.

4.8 Forholdet til norske myndigheter

Et viktig funn i vår undersøkelse er at press og kontroll bidrar indirekte til å svekke informantenes tillit til norske samfunnsinstitusjoner, særlig justissektoren. Flere informanter forteller at de ikke føler at norsk politi gjør nok for å beskytte dem, verken når det gjelder forebygging eller etterforskning og straffeforfølgelse. I en avisartikkel uttrykker både Antirasistisk senter og NOAS bekymring for det de mener er mangelfull innsats fra politiet.¹¹⁴ Tap av tillit manifesterer seg ved at ofre for press og kontroll enten ikke finner det bryet verdt eller ikke tar risikoen ved å melde fra om overgrepene de utsettes for. Dette innebærer en underrapportering, som i sin tur kan bidra til å gi inntrykk av at problemene med press og kontroll er mindre enn de i virkeligheten er. Det kan også være at enkelte ikke søker beskyttelse når det er nødvendig, og dermed utsetter seg selv for økt risiko.

Det bør imidlertid vises forståelse for politiets utfordringer når de skal etterforske slike saker. En representant for PST uttaler for eksempel til Dagbladet:

Vi jobber med flyktningspionasje hele tiden, men det er ofte vanskelig å trekke saker inn for rettsvesenet. Årsaken til det er at det er vanskelig å bevise at et tilfelle faktisk er flyktningspionasje, og ikke interne stridigheter i miljøene det gjelder. Vi må ofte forfølge det på andre måter.¹¹⁵

Flere av våre informanter forteller at de utsettes for press og kontroll av personer som har opphold i Norge basert på flyktningsstatus eller liknende (påstått) beskyttelsesbehov. I mange tilfeller er det snakk om personer som også åpenlyst deltar i tilstelninger og arrangementer i Norge i regi av opprinnelseslandets ambassade eller organisasjoner som samarbeider tett med myndighetene i opprinnelseslandet. Noen informanter uttrykte forundring over at slike aktiviteter slik de opplever det ikke later til å ha konsekvenser for disse personenes oppholdstillatelser.

Det er imidlertid viktig å være klar over at justismyndighetene har truffet konkrete tiltak mot problemet med falske asylsøknader. En e-post fra justisdepartementet gjengis i Dagbladet:¹¹⁶

«Når det gjelder flykninger som reiser tilbake til landet de har flyktet fra, så kan det være misbruk av asylinstituttet. I så fall risikerer de reaksjoner etter utlendingsloven. Dersom slike reiser bryter med forutsetningene for at det ble gitt oppholdstillatelse og asyl, kan flyktningsstatusen og oppholdstillatelsen kalles tilbake». [...] «Justis- og beredskaps-

¹¹⁴ - Politiet kunne buret inn mange flere. Men de prioriterer det ikke. Agderposten, oppdatert 16.9.2019. Hentet 14. oktober 2019 fra <https://www.agderposten.no/nyheter/politiet-kunne-buret-inn-mange-flere-men-pst-prioriterer-det-ikke/>.

¹¹⁵ Frykter "Putins pitbull" i Norge. – De har testet oss. *Dagbladet* 29. desember 2017. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/frykter-putins-pitbull-i-norge---de-har-testet-oss/68910961>

¹¹⁶ Frykter "Putins pitbull" i Norge. – De har testet oss. *Dagbladet* 29. desember 2017. Hentet 18. oktober 2019 fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/frykter-putins-pitbull-i-norge---de-har-testet-oss/68910961>

departementet ga 14. januar 2016 en instruks til UDI, UNE og Politidirektoratet om å opprette tilbakekallssaker når de blir kjent med slike reiser, også etter tips.»

Men vi antar at også slike saker er krevende å komme til bunns i. For eksempel antar vi at UDI i sine undersøkelser må ta høyde for at aktører som ønsker å ramme en enkeltperson kan framsette påstander om at en vedkommende ikke har et reelt beskyttelsesbehov som et ledd i å *diskreditere* denne personen. Vi vil også advare mot å bruke funn og påstander i denne rapporten som grunnlag for å å betvile at flyktninger i Norge generelt har reelle beskyttelsesbehov. Våre funn gir intet grunnlag for slik generell tvil.

Litteratur

- Adamson, F.B. (2016). The Growing Importance of Diaspora Politics. *Current History*, november 2016
- Brand Laurie A. (2006). *Citizens Abroad: Emigration and the State in the Middle East and North Africa*. New York: Cambridge University Press;
- Byman m.fl. (2001). *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*. Report, National Security Research Division, RAND.
- Cooley, AA. og Heathershaw, J. (2017). *Dictators without Borders: Power and Money in Central Asia*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dalmasso, E., m.fl. (2017). Intervention: Extraterritorial authoritarian power, *Political Geography* 64.
- DSP-groep Amsterdam. (2017) *The 2 % Tax for Eritrans in the diaspora. Facts, figures and experiences in seven European countries*. Tilburg School of Humanities, Department of Culture Studies.
- Glasius, M. (2017). Extraterritorial authoritarian practices: a framework. *Globalizations*. Årgang 15, nr. 2, s. 179-197.
- Jörum, E., 2015. Repression across borders: homeland response to anti-regime mobilization among Syrians in Sweden. *Diaspora Studies*, s. 1-16.
- Kunnskapsdepartementet. (2018). Integrering gjennom kunnskap. Regjeringens integreringsstrategi 2019–2022. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/710bc325b9fb4b85b29d0c01b6b6d8f1/regjeringens-integreringsstrategi-20192022.pdf>
- Lewis, D. (2015). "Illiberal Spaces:" Uzbekistan's extraterritorial security practices and the spatial politics of contemporary authoritarianism. *Nationalities Papers*, 43(1), 140-159.
- Michaelsen (2018) Exit and voice in a digital age: Irans exiled activists and the authoritarian state. *Globalizations*, 23 February 2018, Vol.15(2), pp.248-264
- Moss, D. M. (2016) Transnational Repression, Diaspora Mobilization, and the Case of The Arab Spring. *Social Problems*, 2016, 63, 480–498
- NESH. (2014). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. *Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)*. Hentet 16. mars 2020 fra <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>.
- NOU 2017:2. *Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Utarbeidet for Justis- og beredskapsdepartementet. Hentet 10. mai 2019 fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/c072f7f37da747539d2a0b0fef22957f/nou201720170002000dddpdfs.pdf>.
- PST. (2020). Nasjonal trusselvurdering 2020. Hentet 12. mars 2020 fra https://www.pst.no/globalassets/artikler/utgivelser/2020/pst_trusselvurdering_2020.pdf.
- Sunier, L. og Bovenkamp. (2016). The long arm of the state? Transnationalism, Islam, and nation-building: the case of Turkey and Morocco. *Contemporary Islam*, (10:3:401-420).
- Swain, A. og Hall, J. (2007). Catapulting Conflicts or Propelling Peace: Diasporas and Civil War. I Swain, A., Amer, R. og Öjendal, J. (red.). *Globalization and Challenges to Building Peace*. Anthem Press.

- Tsourapas, G. (2016) Nasser's Educators & Agitators Across al-Watan al-'Arabi: Tracing the Foreign Policy Importance of Egyptian Regional Migration, 1952-1967, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 43 (3), pp. 324-341.
- Tsourapas, G. (2019) A Tightening Grip Abroad: Authoritarian Regimes Target Their Emigrant and Diaspora Communities. *Migration Information Source*. Hentet 12. mars 2020 fra <https://www.migrationpolicy.org/article/authoritarian-regimes-target-their-emigrant-and-diaspora-communities>.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and researching transnationalism, *Ethnic and Racial Studies*, 22. årgang, 447-462.